■Pitești■

Restituiri

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XX ■ Nr. 2 (68)/2023
Serie nouă ■ 4 lei

Foto 1: Biserica schitului Trivale, văzută dinspre sud-vest, plasată într-un peisaj conceput pictural, prin dozarea variată a intensității petelor de laviu. Desen de Henri Trenk, nedatat, circa 1860, cu legenda originală „Duoă metoașe ale Cozii: [...] 2. Trivallea, 1680, lângă Pitești”. Pictorul Henri Trenk l-a însoțit pe Alexandru Odobescu în călătoria de documentare istorică și arheologică a monumentelor din județele Argeș și Vâlcea din 1860. Sursa: Muzeul Național de Artă al României, Secția Arte Grafice, inv. 4221.

Foto 2: Vedere. Pitești. Schitul Trivalea. Sursa: Muzeul Județean Argeș.

Sumar

STUDII

- **dr. Marius ANDREESCU,** *Scurtă istorie a justiției constituționale*

DOCUMENTE

- **dr. Octavian DĂRMĂNESCU,** *Istoria primului cor bisericesc din Pitești*
- **dr. Aurel RADU,** *Bisericile din Pitești în 1865*
- **dr. Octavian DĂRMĂNESCU,** *Registrele civile ale bisericii "Sf. Nicolae"*
- **prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ**, *Decada brătienistă în istoria României Mari (1918-1928)*
- **pr. drd. Marius MARINAC,** *Vandalizarea picturii exterioare a Morții de la Biserica din Ciocănăi, Județul Argeș*

Restituiri Pitești

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:
conf. univ. dr. habil Claudiu NEAGOE
lect. univ. dr. Marius ANDREESCU
conf. univ. dr. Constantin BĂRBULESCU

COLECTIVUL DE REDACŢIE:
Redactor-şef: dr. Marin TOMA
Secretar de redacţie: Simona FUSARU

REDACTORI:
prof. dr. Elena STEFĂNICĂ
dr. Octavian DĂRMĂNESCU
drd. Adelina-Elena SORESCU
dr. Aurel RADU

RELAŢII CU PUBLICUL: Carmen SAITA

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din arhive.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la VENUS PRINTING SOLUTIONS Iași

Scurtă istorie a justiției constituționale

dr. Marius ANDREESCU

1. Trăsăturile și rolul justiției constituționale

Supremația Constituției ar rămâne o simplă chestiune teoretică, dacă nu ar exista garanțiile adecvate. În acest sens, termenul de justiţie constituţională apare în opera lui H. Kelsen, însemnând „garanţia constituţională a Constituţiei” şi în opera lui Ch. Eissenniann care o definea ca fiind: „acea formă de justiţie sau mai exact de jurisdicţie care priveşte legile constituţionale, fără de care constituţia nu e decât un program politic, obligatoriu numai moralmente”. Justiţia constituţională desemnează ansamblul instituţiilor şi al procedurilor prin intermediul cărora se realizează supremaţia Constituţiei. Componentele justiţiei constituţionale sunt: *a)* un organ statal competent să o realizeze cu atribuţiile prevăzute de Constituţie şi de lege; *b)* un ansamblu de mijloace tehnice şi forme de înfăptuire care să prezinte elemente specifice şi exclusive; *c)* scopul justiţiei constituţionale este acela de a asigura supremaţia Constituţiei.

În literatura de specialitate au fost subliniate atribuţiile ce revin justiţiei constituţionale: *a)* asigurarea autenticităţii manifestărilor de voinţă ale poporului suveran; *b)* respectarea pe verticală şi pe orizontală a competenţelor conferite prin Constituţie diferitelor autorităţi publice; *c)* protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor; *d)* soluţionarea unora dintre problemele contencioase date prin Constituţie în competenţa justiţiei constituţionale[1]. Nu există identitate între conceptele de justiţie constituţională şi, respectiv, control de constituţionalitate al legilor. Acesta din urmă este numai o parte componentă a primei.

În sensul definiţiei propuse mai sus, pot fi identificate trăsăturile generale ale justiţiei constituţionale: este o veritabilă jurisdicţie, comportând însă unele particularităţi faţă de alte forme de jurisdicţie având în vedere scopul acesteia; poate utiliza reguli procedurale comune, dar şi reguli procedurale proprii înscrise în Constituţie, legi şi regulamente determinate de natura litigiului constituţional; poate fi realizată de către un organ statal specializat (politic, jurisdicţional sau cu o dublă natură), sau de către instanţele judecătoreşti de drept comun; este o justiţie exclusivă deoarece are monopolul contenciosului constituţional. Nu este întotdeauna concentrată pentru că instanţele judecătoreşti de drept comun pot avea perspective în domeniul contenciosului constituţional: independenţa justiţiei constituţionale constă în existenţa unui „statut constituţional” al organului care înfăptuieşte acest tip de jurisdicţie, constând în autonomia statutară şi administrativă independentă faţă de orice autoritate publică; verificarea propriei competenţe, preeminenţa abuzurilor justiţiei constituţionale faţă de orice alte decizii jurisdicţionale: independenţa şi inamovibilitatea judecătorilor şi, în unele cazuri, desemnarea acestora folosind alte criterii decât cele privitoare la recrutarea, numirea şi promovarea magistraţilor de carieră; controlul de constituţionalitate al legilor reprezintă numai o parte a justiţiei constituţionale, cealaltă componentă se referă la atribuţii privind asigurarea autenticităţii manifestărilor de voinţă ale poporului suveran şi garantarea jurisdicţională a respectării Constituţiei. Prin urmare nu toate atribuţiile ce aparţin judecătorului constituţional se realizează în cadrul unor proceduri jurisdicţionale.

George Alexianu considera că legalitatea este un atribut al statului modern. Ideea de legalitate în concepţia autorului este formulată după cum urmează: toate organele statului funcţionează în baza unei ordini de drept statuată de legiuitor şi care trebuie respectată. Acelaşi autor (*G. Alexianu*, Drept constituţional, Ed. Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1930, p. 71), referindu-se la supremaţia Constituţiei, afirma cu deplin temei şi în raport cu realităţile de astăzi: „Când statul modern îşi organizează noua sa înfăţişare, cea dintâi idee care-l preocupă este aceea a stăvilirii abuzului administrativ, de aici invenţiunea constituţiilor şi pe cale jurisdicţională instituirea unui control al legalităţii. Odată acest abuz stabilit apare unul nou, mult mai grav, acela al Parlamentului. Se inventează atunci supremaţia Constituţiei şi diferite sisteme pentru garantarea ei. Ideea de legalitate dobândeşte astfel o puternică pârghie de întărire”. Controlul de constituţionalitate al legilor este principala formă a justiţiei constituţionale şi constituie o bază a democraţiei, garantând realizarea unui guvernământ democratic, care să respecte supremaţia legii şi a Constituţiei.

Prima problemă este aceea de a defini noţiunea de control al constituţionalităţii legilor. În doctrina juridică s-a subliniat că problematica acestei atribuţii trebuie inclusă în principiul legalităţii. Legalitatea

este un principiu fundamental de organizare şi funcţionare a sistemului social şi politic. Acest principiu are mai multe coordonate: existenţa unui sistem juridic ierarhizat în vârful căruia se află Constituţia. Prin urmare, legea ordinară trebuie să fie conformă Constituţiei pentru a îndeplini condiţia de legalitate; organele statului trebuie să îşi desfăşoare atribuţiile cu respectarea strictă a competenţei stabilită de lege; elaborarea actelor normative să se facă de organe competente, după o procedură prestabilită cu respectarea dispoziţiilor din actele normative superioare cu forţă juridică şi respectarea legii şi a Constituţiei de către toate organele statului.

În esenţă, controlul constituţionalităţii legilor presupune verificarea conformităţii legii ca act juridic al Parlamentului, dar şi a altor categorii de acte normative cu normele cuprinse în Constituţie. Conformitatea trebuie să existe atât sub aspect formal (competenţa organului emitent şi procedura de elaborare), cât şi din punct de vedere material (conţinutul normei din legea ordinară trebuie să fie conform normei constituţionale). În doctrină, controlul de constituţionalitate a legilor a fost definit ca fiind: „activitatea organizată de verificare a conformităţii legii cu constituţia, iar din punct de vedere al dreptului constituţional cuprinde reguli privitoare la autorităţile competente a face această verificare, procedura de urmat şi măsurile ce pot fi luate după realizarea acestei proceduri".

Din analiza definiţiei reiese semnificaţia complexă a controlului de constituţionalitate a legilor. Aceasta este o instituţie a dreptului constituţional, respectiv ansamblul normelor juridice referitoare la organizarea şi funcţionarea autorităţii competente să exercite controlul, precum şi ansamblul de norme juridice cu caracter procedural şi care reglementează care pot fi dispuse de o instanţă constituţională. Totodată, este şi o activitate organizată prin care se garantează supremaţia Constituţiei, verificându-se conformitatea normelor cuprinse în legi şi alte acte normative cu reglementările constituţionale. Există mai mulţi factori care explică apariţia şi dezvoltarea controlului de constituţionalitate al legilor, dintre care amintim:

a) *Neconcordanţa dintre Constituţie şi legi.* Desigur, orice Constituţie este o lege, dar se deosebeşte de aceasta prin trei factori: de conţinut, de formă şi de putere juridică. Totodată, constituţia are o stabilitate mult mai mare decât legea, aceasta din urmă fiind adoptată, modificată sau abrogată după proceduri mult mai simple decât cele urmate pentru adoptarea, modificarea sau abrogarea Constituţiei. Forţa juridică superioară a Constituţiei este expresia calităţii acesteia de a fi supremă şi implică drept consecinţă conformitatea întregului drept cu normele constituţionale. Această conformitate a legii cu constituţia nu este un dat sau o prezumţie absolută. Teoria, dar şi practica, au demonstrat că, date fiind dinamica şi particularităţile procesului legislativ, pot apărea neconcordanţe între lege şi Constituţie. Astfel, dând eficienţă unor interese politice de grup, care, de regulă sunt ale majorităţii, parlamentul poate adopta o lege care să contravină normelor constituţionale. Pentru aceleaşi raţiuni şi guvernul ar putea adopta acte normative neconstituţionale. În alte cazuri, tehnica legislativă reglementată de Constituţie ar putea să nu fie respectată de către parlament ceea ce ar duce la neconcordanţe între lege şi Constituţie.

b) *Necesitatea interpretării Constituţiei şi a legilor pentru a stabili conformitatea dreptului cu normele constituţionale.* Activitatea normativă de elaborare a legii trebuie să fie continuată cu activitatea de aplicare a normelor; în vederea aplicării, prima operaţiune logică de efectuat este interpretarea acestora. Atât Constituţia, cât şi legea se prezintă ca un ansamblu de norme juridice, însă aceste norme sunt exprimate sub forma unui text normativ. De aceea, ceea ce constituie obiect al interpretării nu sunt normele juridice, ci textul legii sau al Constituţiei. Un text de lege poate să cuprindă mai multe norme juridice. Dintr-un text constituţional poate fi dedusă o normă constituţională pe cale de interpretare. Textul Constituţiei este redactat în termeni generali ceea ce influenţează gradul de determinare a normelor constituţionale. Prin interpretare, normele constituţionale sunt identificate şi determinate. Mai trebuie subliniat faptul că o Constituţie poate cuprinde anumite principii care nu sunt clar exprimate *expressis verbis*, dar ele pot fi deduse prin interpretarea sistematică a altor norme.

În sensul celor arătate mai sus, în literatura de specialitate s-a precizat: „Gradul de determinare al normelor constituţionale prin textul legii fundamentale poate justifica necesitatea interpretării. Normele din Constituţie se pretează foarte bine unei evoluţii a cursului lor, pentru că textul este prin excelenţă imprecis, formulat în termeni generali. Superioritatea formală a Constituţiei, rigiditatea sa, împiedică revizuirea ei la intervale foarte scurte şi atunci interpretarea rămâne singura cale de adoptare a conţinutului normativ, de regulă mai vechi, la realitatea socială

aflată în permanentă schimbare. Sensul normelor constituționale fiind prin însăşi natura lor, acela de maximă generalitate, determinarea sa exactă depinde de voinţa interpretului”[2]. Justificarea ştiinţifică a interpretării rezultă din necesitatea de a asigura efectivitate normelor cuprinse atât în Constituţie, cât şi în legi, prin intermediul unor instituţii care desfăşoară în principal activitatea de interpretare a normelor edictate de autor. Aceste instituţii sunt în primul rând instanţele judecătoreşti şi cele constituţionale. Verificarea conformităţii unui act normativ cu normele constituţionale, instituţie care reprezintă controlul de constituţionalitate al legilor, nu înseamnă o comparaţie formală sau o juxtapunere mecanică a celor două categorii de norme, ci o operă complexă bazată pe tehnicile şi procedeele de interpretare atât a legii cât şi a Constituţiei.

Prin urmare, necesitatea interpretării Constituţiei este o condiţie a aplicării acesteia şi a asigurării supremaţiei acesteia. Controlul de constituţionalitate al legilor este în esenţă o activitate de interpretare atât a Constituţiei, cât şi a legii. Este necesar să existe autorităţi publice independente care să aibă competenţa de a interpreta constituţia şi în acest fel de a examina conformitatea dintre lege şi Constituţie. În cadrul modelului european de justiţie constituţională aceste autorităţi sunt Tribunalele şi Curţile Constituţionale.

c) *Aplicarea principiului separaţiei şi echilibrului puterilor în stat. Evitarea abuzului de putere parlamentar.* Funcţia legislativă a statului este în principal un apanaj al Parlamentului. Exercitarea funcţiei înseamnă, totodată, participarea mai multor categorii de autorităţi în conformitate cu principiul democratic al separaţiei şi echilibrului puterilor în stat. Se pune întrebarea dacă există limite ale puterii parlamentului de a legifera şi dacă este necesar să existe o autoritate publică care să controleze activitatea legislativă a Parlamentului pentru ca aceasta să nu devină discreţionară sau abuzivă. Altfel spus, în cadrul unei societăţi democratice trebuie să existe un sistem instituţional care să echilibreze puterea parlamentului de a legifera şi de a o împiedica să devină abuzivă. Limitele puterii Parlamentului de a legifera sunt determinate de normele constituţionale care determină competenţa şi procedura legislativă. O altă limită este necesitatea respectării supremaţiei Constituţiei sub aspectul conţinutului normelor edictate de parlament.

Prin urmare, controlul de constituţionalitate al legilor este modalitatea practică de verificare a respectării supremaţiei Constituţiei de către parlament şi constituie o contrapondere la puterile sale în materie legislativă. În doctrină s-a precizat că o instanţă constituţională funcţionează ca un „legiuitor negativ” deoarece elimină din conţinutul legii „veninul de neconstituţionalitate”. Curţile şi tribunalele constituţionale contribuie la realizarea echilibrului instituţional şi funcţional statal în legătură directă cu exercitarea puterii legislative. Legiuitorul constituant, dar şi legiuitorul ordinar trebuie să găsească cele mai adecvate procedee pentru a răspunde la două cerinţe majore: pe de o parte necesitatea de a nu obstrucţiona exercitarea funcţiei legislative a parlamentului, prin conferirea unor atribuţii exagerate în materia altor autorităţi ale statului, iar, pe de altă parte necesitatea de a asigura în limite precis determinate, obligativitatea deciziilor unor instanţe constituţionale pentru parlament. Necesitatea controlului de constituţionalitate al legilor este în fapt expresia necesităţii garantării supremaţiei Constituţiei în raport cu activitatea parlamentului.

2. Apariția și evoluția justiției constituționale

Dacă se are în vedere caracterul cronologic, verificarea constituţionalităţii legilor a fost realizată pentru prima dată în Anglia de către Eduard Cohe prin hotărârea sa din 1610 în cazul Bonham, în calitatea sa de *chief justice*. Utilitatea controlului de constituţionalitate a fost apoi învederată de Alexander Hamilton în S.U.A. în 1780: „Dacă s-ar întâmpla să existe o diferenţă preconciliabilă între legi şi Constituţie ar trebui desigur să fie preferată aceea care are o valabilitate şi o obligativitate superioară sau, cu alte cuvinte, constituţia trebuie preferată legii... Niciun act legislativ contrar Constituţiei nu poate fi valid”. Acela care pune însă în mod frecvent problema controlului constituţionalităţii legilor de către un organ politic este renumitul jurist şi om politic francez Siéyes. În discursul său din Convenţia Franţei din anul 1791 cere crearea unui organ de natură politică care să anuleze din oficiu sau la cererea celor interesaţi orice act sau orice lege care ar fi contrară Constituţiei. Mai mult, acest organ avea chiar un rol de Adunare Constituantă. Din perspectivă istorică, o importanţă aparte prezintă controlul judecătoresc de constituţionalitate instaurat în S.U.A. la începutul secolului al XIX-lea, deşi Constituţia nu reglementează norme procedurale. Există însă o

serie de elemente favorabile care caracterizează constituţionalismul american şi a permis apariţia şi dezvoltarea jurisdicţiei constituţionale în această ţară.

a) sistemul de drept american este caracterizat prin existenţa normelor scrise, dar şi prin dreptul nescris, cutumiar (*common law*). Legea scrisă trebuie să fie adecvată atât vieţii sociale şi principiilor recunoscute de dreptul nescris. Pentru a putea să fie aplicată, legea trebuie să devină întrucâtva *common law*. În acest fel este foarte clar că o atare lege trebuie să fie respinsă pentru motiv de neconstituţionalitate;

b) Constituţia dă puterii judecătoreşti nu numai dreptul de a judeca dacă o lege încalcă o normă constituţională scrisă sau nescrisă, dar şi dreptul de a judeca oportunitatea şi concepţia socială şi politică a unei legi. Puterea judecătorească uzează cu moderaţie această prerogativă având în vedere principiul separaţiei puterilor în stat care constituie un fundament al democraţiei americane. Prin urmare, instanţele sunt abilitate să constate că legea nu este oportună faţă de normele constituţionale;

c) alături de textul propriu-zis al Constituţiei, există o serie de legi ale congresului sau unele principii fundamentale neînscrise în Constituţie care dezvoltă şi completează constituţia şi care prin trecerea timpului şi acceptarea unanimă au dobândit valoarea unor norme constituţionale. Magistratul suveran, când examinează o lege din punct de vedere al constituţionalităţii, va trebui să o examineze în raport şi cu unele norme care completează constituţia;

d) Constituţia S.U.A. a consacrat separaţia rigidă a puterilor statului. Prin urmare, legislativul constituţional american a consacrat în norme exprese limitarea puterii Parlamentului şi dreptul său de legiferare. Constituţia enumera limitativ drepturile fiecărei puteri şi interzice Parlamentului dreptul de a legifera în anumite materii. Puterea judecătorească are misiunea de a veghea la respectarea acestor reguli constituţionale. „Puterea judecătorească este organul suprem, regulatorul vieţii constituţionale în America şi-şi îndeplineşte această misiune cu toată autoritatea, dată fiind probitatea şi marea personalitate a magistraţilor americani”[3].

Evoluţia controlului de constituţionalitate a legilor în S.U.A. poate fi împărţit în două perioade. Prima perioadă începe cu momentul adoptării Constituţiei în 1787 şi se termină în anul 1886. În această perioadă, în materie de constituţionalitate, judecătorii verificau în special dacă legiuitorul ordinar a respectat competenţa conferită de Constituţie în sensul de a nu fi legiferat asupra materiilor care îi erau interzise prin normele constituţionale. Judecătorii nu puteau să anuleze o lege ca neconstituţională, ci numai să realizeze aplicarea ei în speţa dedusă judecăţii. Curtea supremă se pronunţă în afacerea *Marbury vs. Madison,* pentru prima dată într-o speţă de natura aceasta, declarând Constituţia federală ca fiind lege supremă a statului şi înlăturând un act al Congresului contrar Constituţiei federale. Decizia Curţii este redactată de judecătorul John Marshall şi formează baza pe care se fundamentează jurisprudenţa americană în materia controlului de constituţionalitate. Raţionamentul pe care l-a atribuit judecătorul american este următorul: judecătorul are menirea să aplice şi să interpreteze legile. Constituţia este legea supremă a unui stat care trebuie să fie aplicată cu prioritate faţă de oricare altă lege. Constituţia fiind o lege urmează să fie interpretată şi aplicată de judecător inclusiv la un caz particular care formează obiectul judecăţii. În cazul în care legea nu este conformă cu normele constituţionale, acestea din urmă se vor aplica dat fiind caracterul suprem al Constituţiei.

A doua perioadă debutează în anul 1883 cu o celebră decizie a Curţii Supreme din Massachussets în litigiul Wiegman. Puterile judecătorilor sporesc în materie de constituţionalitate. Curtea Supremă nu se mărgineşte acum să verifice o lege din punct de vedere al respectării competenţei constituţionale a legiuitorului sau sub aspectul respectării procedurilor. Începând cu acest moment şi până în prezent, justiţia în materia controlului constituţionalităţii examinează legea din punct de vedere al oportunităţii, al celerităţii şi al justificării ei economice şi sociale. Astfel, prin procedura controlului de constituţionalitate, puterea judecătorească examinează întreaga activitate a Parlamentului şi înlătură toate măsurile care sunt apreciate ca fiind contrare ordinii legale în stat. În acest fel, justiţia este un garant al supremaţiei Constituţiei şi al respectării principiului separaţiei puterilor în stat, „căci controlul şi supravegherea reciprocă a puterilor sunt de esenţa existenţei unui stat”.

Modelul american al justiţiei constituţionale nu este însă lipsit de critici. Printre cele mai semnificative menţionăm:

a) verificarea conformităţii legii cu normele constituţionale reprezintă un litigiu constituţional ce se deosebeşte de litigiile juridice obişnuite, acestea din urmă formând obiectul de soluţionare al instanţelor judecătoreşti de drept comun sau specializate. Spre deosebire de acestea, un litigiu

constituţional poate fi soluţionat doar de un judecător constituţional;

b) efectele juridice ale controlului de constituţionalitate se produc numai între părţile implicate în proces. În lipsa unei proceduri parlamentare de reexaminare a legii se ajunge la situaţia paradoxală de lăsare în vigoare a unei legi neconstituţionale;

c) procedura jurisdicţională obişnuită nu este compatibilă cu specificul unui litigiu constituţional;

d) există pericolul transformării justiţiei într-un guvernământ al judecătorilor şi prin aceasta să se încalce principiul separaţiei puterilor în stat. „Organele judecătoreşti devin, vrând-nevrând, o ramură a puterii legislative, sau ceea ce este şi mai grav o veritabilă putere de guvernare, o autoritate deasupra celorlalte”[4].

Prin urmare, mai multe considerente de ordin teoretic, instituţionale şi politice au condus la instituirea unui control al constituţionalităţii legilor printr-un organ specializat, ceea ce reprezintă modelul european în acest domeniu. Dintre aceste considerente redate pe larg în literatura de specialitate[5] amintim două:

a) regimul politic de tip parlamentar sau semiprezidenţial existent în majoritatea ţărilor europene duce la o poziţie dominantă a majorităţii parlamentare, care realizează guvernarea. Controlul judecătoresc al constituţionalităţii legilor nu reprezintă o veritabilă contrapondere faţă de puterea parlamentului. Este necesar să se realizeze controlul de constituţionalitate al legilor printr-un organ specializat, care este, după caz, fie o contrapondere la o majoritate parlamentară prea puternică – expresivă, voluntaristă, fie un substitut la o majoritate parlamentară inexistentă.

b) controlul constituţionalităţii legilor printr-un organ specializat asigură receptarea şi aplicarea corectă a principiului separaţiei puterilor în stat. În acest sens, Hans Kelsen (H. Kelsen, Doctrina pură a dreptului, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 110-111) spunea: „garantarea Constituţiei implică posibilitatea anulării actelor contrare ei şi nu de organul care le-a adoptat, care se consideră un liber creator de drept, iar nu de unul de aplicare a dreptului, ci de un alt organ, diferit şi independent de cel legislativ şi de orice altă autoritate”.

Modelul european de justiţie constituţională se caracterizează din punct de vedere instituţional în curţi sau tribunale constituţionale. În perioada interbelică, acest model s-a remarcat în: Austria (1920), Cehoslovacia (1929), Spania (1931) şi Irlanda (1938). După al Doilea Război Mondial se înfiinţează curţi şi tribunale constituționale în majoritatea statelor europene: Italia (1948), Germania (1949), Turcia (1961), Portugalia (1976), Spania (1978) etc. Printre ţările est-europene care au acest model de justiţie constituţională menţionăm: România, Polonia, Ungaria, Cehia, Croaţia, Macedonia, Rusia, Ucraina, Lituania etc. În cazul Franţei, controlul de constituţionalitate este realizat de către un organ cu dublă natură, politic şi jurisdicţional, Consiliul Constituţional francez. Acesta este alcătuit din foştii preşedinţi ai republicii în viaţă, precum şi din 9 membri desemnaţi pentru un mandat unic de 9 ani. Desemnarea membrilor Consiliului Constituțional se realizează astfel: trei de către Preşedintele statului, trei de către preşedintele Senatului şi trei de către preşedintele Adunării naţionale. Preşedintele Consiliului Constituţional este numit prin decizie a Preşedintelui republicii. În competenţa acestui consiliu intră şi alte atribuţii în afara controlului constituţionalităţii legilor.

III. Justiția constituțională în România

În ţara noastră, controlul de constituţionalitate a legilor a cunoscut o evoluţie marcată de particularităţile naţionale şi de aplicarea succesivă a celor două modele mai sus prezentate. Astfel, statutul lui Cuza stabilea în art. 12 că statul şi legile constituţionale sunt puse sub ocrotirea corpului ponderator. Prin urmare, această cameră a parlamentului putea să verifice conformitatea unei legi cu Constituţia. Controlul de constituţionalitate al legilor realizat de o instanţă judecătorească şi nu de o instituţie specializată, diferită de puterea judecătorească a fost acceptat şi pe continentul european. Istoria constituţională menţionează o prioritate românească în acest caz. Astfel, în perioada 1911-1912 mai întâi Tribunalul Ilfov şi apoi Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie şi-au arogat dreptul de a verifica conformitatea constituţională a legilor în litigiul cunoscut sub numele de „afacerea tramvaielor” din Bucureşti. De menţionat că în Constituţia din 1866, în vigoare la data soluţionării litigiului, nu existau dispoziţii exprese cu privire la competenţa instanţelor de drept comun în acesta materie. Cu toate acestea, pe baza raţionamentelor juridice şi a principiilor dreptului constituţional, judecătorii celor două instanţe au ajuns la concluzii similare cu cele ale magistraţilor americani.

Pentru prima dată, controlul de constituţionalitate al legilor a fost reglementat de Constituţia României din 1923, prin art. 103, fiind adoptat modelul american. „Numai Curtea de Casaţie în secţii unite

are dreptul de a judeca constituţionalitatea legilor şi a declara inaplicabile pe acelea care sunt contrare Constituţiunii. Judecata asupra inconstituţionalităţii legilor se mărgineşte numai la cazul judecat". Prin urmare, controlul constituţionalităţii legilor era de competenţa exclusivă a Curţii de Casaţie în secţii unite. El se putea exercita numai pe calea excepţiei de neconstituţionalitate invocată cu ocazia judecării unui litigiu. Totodată, hotărârea pronunţată producea efecte juridice numai între părţile din proces şi avea putere de lucru judecat decât asupra speţei soluţionate.

De asemenea, constituţionalitatea legilor se judeca după ce litigiul a străbătut toate gradele de jurisdicţie. Această procedură constituia o cale extraordinară de atac a unei hotărâri. Dispoziţiile art. 29 din Legea Curţii de Casaţie prevedeau o singură excepţie, atunci când reclamantul acceptă suspendarea judecăţii fondului procesului pentru a se decide în prealabil de către Curtea de Casaţie asupra constituţionalităţii legii a cărei aplicare se cerea. Controlul de constituţionalitate al legilor a fost reglementat identic de Constituţia României din 1938, prin dispoziţiile art. 75.

În perioada postbelică, controlul de constituţionalitate al legilor practic nu mai era reglementat. Dispoziţiile art. 24 lit. j) din Constituţia din 1952 stabileau că organul reprezentativ suprem, Marea Adunare Naţională are în competenţa sa „controlul general asupra aplicării Constituţiei", ceea ce includea şi dreptul de a examina conformitatea legii cu constituţia. La fel, dispoziţiile art. 43 pct. 5 din Constituţia adoptată în 1965 stabileau competenţa Marii Adunări Naţionale pentru exercitarea controlului general al aplicării Constituţiei, dar aceste dispoziţii reglementau mai precis competenţa organului reprezentativ suprem în privinţa controlului de constituţionalitate al legilor: „Numai Marea Adunare Naţională hotărăşte asupra constituţionalităţii legilor". Legiuitorul constituant din perioada postbelică a statului totalitar renunţă la modelul american, ca de altfel şi la principiul separaţiei puterilor în stat şi încredinţează controlul de constituţionalitate unui organism politic.

Constituţia României din 1991 care restabileşte valorile democraţiei şi ale statului de drept reglementează iniţial controlul de constituţionalitate al legilor în art. 140-145, conform modelului european, competenţa revenind Curţii Constituţionale, aceasta fiind constituită ca autoritate publică independentă. În România, justiţia constituţională este realizată în prezent de către Curtea Constituţională. Sediul materiei îl reprezintă dispoziţiile cuprinse în art. 142-147 din Constituţie şi cele cuprinse în Legea nr. 47/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale, republicată[6].

Doctrina a sintetizat următoarele trăsături şi funcţii ale Curţii Constituţionale:

a) *Nu este o altă putere în stat şi nici nu preia vreuna din funcţiile celor trei puteri.* Curtea Constituţională este un exemplu tipic de interpretare nonformală şi nonrigidă a teoriei separaţiei puterilor în stat. Instanţa constituţională nu poate fi încadrată formal în nici una dintre cele trei puteri clasice ale statului dar contribuie la realizarea echilibrului dintre acestea.

b) *Are o dublă natură: politică şi jurisdicţională.* Natura politică decurge din modul de desemnare a judecătorilor şi din unele atribuţii care se referă la verificarea respectării Constituţiei în procedura de desemnare a Preşedintelui României, a organizării referendumului, la medierea conflictelor constituţionale dintre autorităţile publice, la verificarea respectării Constituţiei de către partidele politice, sau în general la verificarea respectării Constituţiei de către unele autorităţi publice. Are o natură jurisdicţională pentru că membrii Curţii Constituţionale acţionează ca veritabili judecători. Totodată, în exercitarea atribuţiilor sale Curtea aplică numeroase proceduri jurisdicţionale reglementate de legea cadru de organizare şi funcţionare care se completează cu unele reglementări din Codul de procedură civilă. De asemenea, natura jurisdicţională rezultă din atribuţiile instanţei constituţionale, în special în domeniul controlului de constituţionalitate al legilor şi altor acte normative.

c) *Rolul Curţii Constituţionale ca autoritate publică este acela de a fi garantul supremaţiei Constituţiei.* Această trăsătură rezultă expres din art. 142 alin. (l) din Constituţie. Curtea Constituţională nu este unicul garant al Constituţiei, categorie foarte largă şi care caracterizează şi funcţia şefului de stat. Astfel, dispoziţiile art. 80 alin. (2) din Constituţie arată că Preşedintele României veghează la respectarea Constituţiei. Instanţa noastră constituţională este garantul supremaţiei Constituţiei, exprimare care subliniază fundamentul funcţiilor Curţii.

d) *Este autoritatea publică ce sprijină buna funcţionare a puterilor publice în cadrul raporturilor constituţionale, de separaţie, echilibru, colaborare şi control reciproc.* În sensul acestei trăsături, prin modificările aduse Constituţiei, ca urmare a revizuirii, s-a introdus o nouă atribuţie a Curţii Constituţionale: soluţionează conflictele juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice [art.

146 lit. e) din Constituţie]. Pentru a-şi realiza această menire, Curtea Constituţională este independentă faţă de orice altă autoritate publică, se supune numai Constituţiei şi legii sale organice [art. I alin. (3) din Legea nr. 47/1992, republicată]. Independenţa Curţii implică şi dreptul acesteia de a hotărî asupra competenţei sale şi, mai mult, competenţa Curţii Constituţionale nu poate fi contestată de nicio autoritate publică. Prin urmare, nu poate exista un conflict pozitiv sau negativ de competenţă între instanţa constituţională şi o altă autoritate publică.

e) *Curtea Constituţională este singura autoritate de jurisdicţie constituţională din România* [art. I alin. (2) din Legea nr. 47/1992, republicată]. Legiuitorul constituant român a adoptat modelul european în sensul că justiţia constituţională se realizează de o singură autoritate. Instanţele judecătoreşti au unele atribuţii care se materializează în dreptul de apreciere asupra admisibilităţii unei excepţii de neconstituţionalitate, dar acest fapt nu infirmă monopolul Curţii asupra justiţiei constituţionale, deoarece numai această autoritate publică are competenţa de a soluţiona litigiile constituţionale.

f) *Organizarea, funcţionarea şi exercitarea atribuţiilor se realizează cu respectarea principiului legalităţii.* Instanţa noastră constituțională exercită exclusiv atribuţiile prevăzute de art. 146 din Constituţie şi cele reglementate de legea organică. Curtea nu este o instanţă supra constituţională, rolul său este acela de a interpreta şi aplica dispoziţiile Constituţiei şi ale legii. În acelaşi sens, dispoziţiile art. 2 din Legea nr. 47/1992, republicată, arată că instanţa constituţională asigură controlul de constituţionalitate numai a legilor, tratatelor internaţionale, a regulamentelor Parlamentului şi a ordonanţelor Guvernului. Neconstituţionalitatea se poate constata numai dacă procedurile acestor acte normative încalcă dispoziţiile sau principiile Constituţiei [art. 2 alin. (2) din Legea nr. 47/1992, republicată].

g) *Componenţa Curţii Constituţionale este stabilită de Constituţie şi de Legea nr. 47/1992.* Deoarece instanţa constituţională este independentă faţă de orice autoritate publică, într-un caz concret numai această instituţie poate decide dacă are sau nu competenţa să soluţioneze litigiul constituţional. Mai mult, competenţa sa nu poate fi contestată de nicio autoritate publică [art. 3 alin. (3) din Legea nr. 47/1992, republicată]. Codul de procedură civilă reglementează soluţionarea conflictelor negative sau pozitive de competenţă dintre instanţele judecătoreşti. Având în vedere reglementările normative menţionate mai sus între Curtea Constituţională a României, iar, pe de alta parte, o instanţă de judecată sau o altă autoritate publică nu pot apărea conflicte de competenţă, deoarece competenţa exclusivă în materia verificării constituţionalităţii legilor revine Curţii Constituţionale, iar acest monopol al jurisdicţiei constituţionale nu poate fi contestat. Curtea Constituţională este în drept să hotărască asupra competenţei sale într-un caz concret, dar nu are posibilitatea să-şi decline competenţa în favoarea altei autorităţi publice, în ipoteza în care instanţa constituţională este sesizată cu o cerere în alte condiţii decât cele prevăzute de Constituţie sau de legea organică, sesizarea va fi respinsă ca inadmisibilă.

h) *În exercitarea atribuţiilor sale Curtea Constituţională reglementează o operă de interpretare a legii şi a Constituţiei.* Instanţa constituţională nu poate modifica, completa sau abroga o lege. În vechea sa redactare, mai înainte de revizuirea Constituţiei, Legea nr. 47/1992 interzicea Curţii Constituţionale să interpreteze actele normative care fac obiectul controlului de constituţionalitate. În mod firesc, actuala reglementare a eliminat această interdicţie, deoarece activitatea de verificare a conformităţii reglementărilor normative cu prevederile Constituţiei pe care o realizează judecătorul constituţional, este în esenţă şi o operă de aplicare a dreptului care are la bază interpretarea normelor juridice. Curtea Constituţională participă la realizarea funcţiei legislative în stat, dar nu ca legiuitor pozitiv, ci ca legiuitor negativ a cărui menire este să elimine „veninul de neconstituţionalitate" dintr-un act normativ. De aceea, prin atribuţiile sale, Curtea nu se subrogă activităţii Parlamentului, deoarece modificarea, completarea sau abrogarea unei legi este un atribut exclusiv al Parlamentului.

i) *Curtea Constituţională, „sprijină buna funcţionare a puterilor publice în cadrul raporturilor constituţionale de separaţie, echilibru şi control reciproc".* Principiul separaţiei şi echilibrului puterilor în stat cu toate criticile exprimate de unii autori rămâne fundamentul exercitării democratice a puterii statale şi principala garanţie constituţională a evitării excesului sau abuzului de putere din partea vreunei autorităţi a statului. Relaţiile dintre autorităţile statului au un caracter complex, dar care trebuie să asigure şi buna funcţionare a acestora cu respectarea principiului legalităţii şi a supremaţiei Constituţiei. Pentru realizarea acestui deziderat este foarte important să se menţină echilibrul statal în toate formele şi variantele acestuia inclusiv ca

echilibru social. Separaţia şi echilibrul puterilor nu mai priveşte doar puterile clasice (legislativă, executivă şi judecătorească). Acestor puteri li se adaugă altele care dau noi dimensiuni acestui principiu clasic. Relaţiile dintre participanţii la viaţa statală şi socială pot genera şi conflicte care trebuie să fie soluţionate pentru a se menţine echilibrul puterilor. Unele constituţii se referă la litigii de drept public (Constituţia Germaniei – art. 93), la conflicte de competenţă între stat şi comunităţile autonome, sau conflicte de atribuţii între puterile statului, între stat şi regiuni şi între regiuni (Constituţia Italiei – art. 134). Constituţia României vorbeşte de conflicte juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice [art. 146 lit. c)] şi reglementează funcţia de mediere între puterile statului pe care o exercită Preşedintele. Curtea Constituţională este un important garant al separaţiei şi echilibrului puterilor statului, deoarece soluţionează conflictele juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice şi prin atribuţiile pe care le are în materia controlului de constituţionalitate prealabil legilor şi verificarea constituţionalităţii regulamentelor camerelor intervine în asigurarea echilibrului dintre majoritatea şi minoritatea parlamentară, asigurându-se în mod efectiv dreptul opoziţiei de a se exprima.

j) *Curtea Constituţională este un garant al respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale.* În principiu, trei sunt garanţiile esenţiale de ordin constituţional privind drepturile şi libertăţilor cetăţeneşti instituite prin Constituţie: supremaţia Constituţiei; caracterul rigid al Constituţiei; accesul cetăţenilor la controlul constituţionalităţii legii şi la controlul legalităţii actelor subordonate legii.

În România, procedura excepţiei de neconstituţionalitate asigură accesul indirect al cetăţenilor la justiţia constituţională. Curtea Constituţională se compune din 9 judecători dintre care trei sunt numiţi de Camera Deputaţilor, trei de Senat şi trei de Preşedintele României. Legea nr. 47/1992 reglementează procedura de numire a judecătorilor de către Parlament. Candidaturile pot fi depuse la Comisia juridică de grupurile parlamentare de deputaţi şi de senatori. Candidaţii vor fi audiaţi de camere care vor întocmi un raport şi apoi de plenul Camerei. Fiecare cameră numeşte cu votul majorităţii membrilor săi în calitate de judecător persoana care a întrunit numărul cel mai mare de voturi. Pentru a putea fi numit judecător, candidatul trebuie să aibă pregătire juridică superioară, înaltă competenţă profesională şi o vechime în activitatea juridică sau în învăţământul juridic superior de cel puţin 18 ani.

Statutul judecătorilor la Curtea Constituţională este asemănător judecătorilor de la instanţele de drept comun, dar există şi unele deosebiri. Astfel, judecătorii se bucură de independenţa şi inamovibilitate pe durata mandatului. Nu pot fi traşi la răspundere juridică pentru opiniile şi voturile exprimate la adoptarea soluţiilor. Funcţia de judecător este incompatibilă cu orice altă funcţie publică sau privată cu excepţia celor didactice din învăţământul superior. Principala deosebire constă în durata mandatului care, în cazul judecătorilor la Curtea Constituţională, este de 9 ani şi nu poate fi înnoit. Instanţa constituţională se înnoieşte cu o treime din numărul judecătorilor din 3 în 3 ani. În exercitarea atribuţiilor lor, judecătorii au mai multe obligaţii prevăzute de lege (art. 64): să-şi îndeplinească funcţia cu imparţialitate şi să respecte Constituţia; să păstreze secretul deliberării şi al votului; să nu adopte poziţie publică faţă de activitatea Curţii; să nu dea consultaţii în probleme de competenţa Curţii Constituţionale; judecătorii sunt obligaţi să-şi exprime votul afirmativ sau negativ, abţinerea de la vot nefiind permisă. Curtea Constituţională este condusă de un preşedinte ales de ceilalţi judecători prin vot secret pentru un mandat de trei ani care poate fi reînnoit. Preşedintele are următoarele atribuţii mai importante: coordonează activitatea instanţei constituţionale, convoacă şi prezidează şedinţele, stabileşte termenele de judecată, desemnează judecătorul raportor în cazurile prevăzute de lege, reprezintă instanţa în faţa autorităţilor publice şi a altor organizaţii, supraveghează activitatea de ordonator de credite a secretarului general al Curţii. În exercitarea atribuţiilor de conducere, preşedintele emite ordine care sunt acte juridice cu caracter administrativ.

Note de subsol:

[1]A se vedea Ion. Deleanu, *Instituţii şi proceduri constituţionale*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, p. 810-817.

[2]I. Muraru, M. Constantinescu, E.S. Tănăsescu, M. Enache, Gh. Iancu, op.cit., p. 67.

[3]Ion. Deleanu, Justiţia constituţională, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1995, p. 37.

[4]Ion Deleanu, op, cit, p. 38.

[5]A se vedea Ion. Deleanu, *Instituţii şi proceduri constituţionale*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, p. 805; Ioan. Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. II, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2013, p. 269.

[6]M.Of. nr. 807 din 3 decembrie 2010.

Istoria primului cor bisericesc din Pitești

dr. Octavian DĂRMĂNESCU

Primul cor bisericesc din Pitești a luat ființă la biserica domnească „Sf. Gheorghe" (monument istoric, 1656). Importanța lui în cadrul culturii muzicale locale a fost una reală. Chiar și astăzi glasurile coriștilor răsună duminica și la sărbători în centrul civic, înnobilând și dând un timbru aparte bisericii, amintind vechiul oraș. Prima mențiune o avem în noiembrie 1884[1] – cu toate că într-o referință oficială se stabilește neargumentat că la Boboteaza din 1882 corul de la procesiunea publică este chiar cel de la „Sf. Gheorghe", pre-Băjenaru[2] – un „cor vocal" plătit lunar cu 27 de lei, format din „elevi" , dirijat de diaconul Teodor Băjenaru, 31 de ani[3], în calitate de „administrator" al grupului – semnând și „diriginte"[4] –, cleric venit la „Sf. Gheorghe" în același an, în iunie[5]. Bineînțeles, ca în majoritatea fenomenelor istorice, reala importanță a acestui moment pentru istoria culturală locală nu se oglindește în cuantumul contribuției acestei prestații. Componența: 1. C. Florian 2. C. Teodorescu 3. A. Teodorescu 4. I. Ionescu (tenor) 5. A. Constantinescu 6. G. Dobrescu 7. C. Dobrescu 8. V. Teodorescu 9. N. Teodorescu 10. Ștf. Teodorescu 11. Pandele Dumitrescu. În luna următoare mai vin doi „elevi": C. Gherman și Cicerone Roca[6]. În 1885 dirijorul îi numește „micii choriști" și mai introduce pe C. Alexandru și pe G. Minculescu în locul lui A. Constantinescu (revine după o jumătate de an[7]) și Cicerone Roca[8]. Primăria vrea să plătească cele două coruri din Pitești, acesta, și al lui Grigore Tănăsescu, cu câte 60 de lei, dar întreabă și epitropia dacă ar fi dispusă să dea ceva.

Din răspunsul epitropiei, aflăm mai multe despre începuturile corului de aici. Murind fostul protopop Nicolae Constantinescu, enoriașii vor acum un diacon. Epitropia îl aduce pe diaconul Băjenaru, absolvent al Conservatorului din București. Preotul Nae Boerescu mărturisește că, de fapt, a fost inițiativa lui[9]. Diaconul Băjenaru împărtășește dorința clerului și a epitropilor de a înființa un cor. Pe lângă cântăreții bisericii, diaconul dirijor școlește „copiii unora din enoriașii bisericii care s-au oferit a lua lecții de Musică". În răspunsul dat primarului, epitropia mai argumentează că deja corul este plătit, că nu-și mai permite a plăti în plus și că nu poate subscrie propunerii primăriei de a trimite grupul, cu rândul, pe la toate bisericile din oraș. Argumentul se termină indirect cu impresia penibilului ofertei primăriei[10].

Corul de la „Sf. Gheorghe" este, după Liedertafel și după cel al lui Grigore Tănăsescu menționat mai sus, al treilea, cronologic, din Pitești – probabil al doilea, dacă cel al lui Grigore Tănăsescu ia ființă tot în 1884 – poziție care ne onorează și obligă perpetuu, de acum înainte, la un standard înalt calitativ. Deja la începutul următorului an corul se stabilizează pe următoarele grupuri de nume, probabil rude: Teodorescu (Constantin, Alexandru și Nicolae), Dobrescu (Constantin și Nicolae), Ionescu (Ion și Ștefan), Bărbulescu (Ștefan și Gheorghe), plus mai-vechii C. Florian, A. Constantinescu, Pandele Dumitrescu și G. Minculescu[11], plătiți la fel, numai că trimestrial. Tot acum, în1886, dirijorul detaliază în treacăt că grupul vocal se numește „Chorul Vocal S-tu George". Noi coriști în acest an: frații Alexiu (Grig. și Alexandru) și Stelian Ionescu, „altist"[12]. Deja, la finele acestui an, corul are 17 membri[13]. În 1887 vine I. Bădescu[14]. În 1888 subvenția crește puțin, cu 5 lei pe lună. Avem și noi coriști: George și Petre Dobrescu, Stelian și George Ionescu, Vasile Teodorescu, George Becescu[15], Nicolae Boerescu și Nicolae Marinescu[16]. În 1890 se construiește pentru cor un „catehumen" etajat. Acesta se va afla la intrarea în pronaos, emisia coriștilor îndreptându-se liniar înspre altar – nemaifiind deloc deranjată de vechiul zid care despărțea naosul de pronaos, deoarece acesta fusese deja dărâmat în 1875. Tot în acest an jumătate din cor e schimbat cu nou-veniții Ioan Petrescu, George Melcescu, Marin Georgescu, Vasile T. Steriade, Ioan și Constantin N. Simionescu, Ioan Dogaru, Mihail Dumitrescu[17], iar în al doilea trimestru corul este unul redutabil, 19 membri (alți nou veniți: Haralambie și Gheorghe Rusescu, Nicolae Rădulescu, Acic Garabet, Ioan Ștefănescu și basul Wilhelm Klain)[18] și, în ultimul trimestru, 28 de membri (nou-veniți: tenorul Pavel Ionescu, plătit cu 39 de lei trimestrial, apoi cu 60, Emilian Isbășescu, Constantin Dionisescu, Simeon Resveden, Paraschiv Ionescu, Ioan Ienculescu, Simeon Matheescu, Radu Florescu, Constantin F. Bunescu, Picu Vioreanu)[19], redus la începutul lui 1891 la 26 de coriști (nou-veniți: Ion Simionescu, Mihail Sandu, C. Mărculescu și Veneriu Prahoveanu)[20]. Epitropia acordă acum corului

aproape 250 de lei, numai lui Wilhelm Klein (asociat, se pare, și stranei, din moment ce se ocupă de schimbarea toacei și a ciocănelelor[21]) plătindu-i-se 60 de lei trimestrial – în timp ce altor coriști le dă doar un leu –, detaliu prin care intuim că din 1890 dirijorul, după șase ani de relativism, pluseazǎ, în sfârșit, pe calitate. În 1891 numărul coriștilor, aceiași, nu depășește 25 de membri[22]. Tot acum, în ultimul trimestru, însuși dirijorul este plătit[23]. Epitropia, care plătește corul cu 80 de lei lunar, cere un ajutor primăriei – contra folosirii corului la Te-Deum-uri, sărbători naționale și solemnități oficale[24]. La finele lui 1892, corul primește trimestrial 294 de lei[25], iar în următorul an are 30 de membri[26], număr proporțional cu declararea acum de către primărie a bisericii domnești ca fiind catedrală a orașului. În 1893 tenorul I. Ionescu, plătit cu 60 de lei, deci un corist de bază, pleacă, în locul lui venind B. Andreescu, plătit la fel. Un alt tenor bun, venit și el tot în 1893, este Ștefan Bărbulescu[27]. În 1894 dirijorul cumpără pentru uzul intern trei „Liturghii" de Ionescu, trei de Cartu și una de St. Mihăileanu[28].

În 1894, la zece ani de la înființarea corului de la „Sf. Gheorghe", epitropia, presată și de lipsa fondurilor, deoarece prăvăliile nu se mai închiriau bine pe fondul crizei economice, roagă primăria să contribuie cu câte 150 de lei lunar. Se aduc ca argumente: 1. acest cor nu numai că este singurul cor din „capitala județului", dar este și singurul cor din județ 2. comunitățile locale civile, vezi Câmpulung, județul Muscel, întrețin corurile 3. legea clerului mirean prevede și încurajează acest lucru[29]. Reducerea din viitorii ani a stimulării financiare face ca noii veniți din 1893 și 1894 să plece imediat în 1895[30]. În 1896 intră în cor, plătit foarte derizoriu, George T. Băjenaru, foarte probabil fiul dirijorului[31], dar și basul Ștefan Bărbulescu, pe care îl plătește separat în 1897 pentru serviciul de la strană prilejuit de sărbătoarea Paștilor[32]. Acesta din urmă îl înlocuiește pe Wilhelm Klain. În 1899, fostul epitrop (1894-1897) din partea primăriei, Eftimie Ionescu, ajuns primar, obligă biserica să plătească cu 40 de lei lunar un alt cor, virtual, pe care primăria dorea să fie numai al ei, folosit la biserici și evenimentele publice speciale – parohul Gheorghe Popescu răspunde că biserica are deja cor și că și-l plătește pe al ei[33].

În 1901, presată de lipsa fondurilor – cauzată de închirierea la prețuri mici a prăvăliilor bisericii, datorată crizei economice – epitropia suprimă corul de la „Sf. Gheorghe" pe o perioadă de aproape trei ani. La reînființare, în martie 1904[34], epitropia se justifică: „înființarea corului e imperios cerută de interesele bisericii care este catedrala orașului"[35]. Corul, atenție, „a început a funcționa înainte de sărbătoarea Sf. Paște și este compus din soldați ai Regimentului 4 Argeș, bine instruiți"[36], cu Ion Ianculescu dirijor[37]. Acest cor numai duminica, deoarece în sărbători și la alte prilejuri – cum ar fi procesiunea de la Sf. Gheorghe la râul Argeș, cu toți preoții orașului mobilizați de primar, pentru rugăciune de ploaie, în 23 iunie 1904 – diaconul T. Băjenaru se servea de „elevii ce-i are la Liceu"[38]. „Maistrul de cor" Ion Ianculescu merge special la un concurs, în capitală, pentru ocuparea unui post la catedrele vacante de muzică vocală[39]. Credem că el este tot militar, din moment ce casierul regimentului cere regulat epitropiei subvenția corului pentru a plăti din ea prestația lui[40]. În iunie 1907 diaconul Teodor Băjenaru pleacă de la catedrala „Sf. Gheorghe"[41], hirotonindu-se preot la biserica vecină, Mavrodolu, unde paroh era un fost cântăreț de la „Sf. Gheorghe", Ioan Sălcescu. El continuă tradiția corală, înființând și la Mavrodolu un cor, prima mențiune fiind în 1909[42]. În 1908 comandantul Regimentului Argeș nr. 4 ai cărui subordonați formau deja de patru ani corul de la „Sf. Gheorghe", cere în plus față de cei 500 de lei deja alocați anual încă 200. În schimb, contra unei garantate perfecționări în plus, „corul va fi pus la dispoziția bisericii în toate duminicile și sărbătorile, cât timp regimentul va sta în Garnizoana Pitești, afară de cununiile religioase pentru care regimentul își rezervă dreptul a percepe o taxă de 20 de lei de fiecare cununie care ar voi să aibă corul, interzicând în acest caz a căuta alte coruri particulare, iar pentru înmormântări taxa va fi de 40 de lei". Epitropia răspunde că e de acord cu taxele pentru servicii religioase, dar că nu poate mări cu 200 de lei retribuția[43]. Comandamentul acceptă răspunsul epitropiei[44], însă, începând cu 1 iunie 1909, își desființează corul[45], delegând pentru slujba de 21 mai, același an, corul „Dorul", al preotului P. Ștefănescu – la rugămintea prealabilă a acestuia[46]. Imediat, profesorul Teodor Săvulescu, „elev al Conservatorului, cantor I la biserica Precista", se oferă să formeze el un cor[47] – cu puțin timp înainte, pe 18 aprilie, avusese primul concert cu corul lui nou, "Farmecul", un cor-reper al Piteștiului de odinioară[48].

Epitropia însă se va orienta definitiv la corul „Dorul" („Societatea Corală Română din Pitești Dorul"), de fapt „Dorul Carpaților"[49] după o informație din 1910, cu o soluție financiară și mai bună – nu știm dacă și calitativă –, de 417 lei, subvenție anuală, reprezentat în contract de Mircea T. Penescu, G. Teodorescu Rosetti și I.B.

Arsenescu[50]. Obligații: „variațiuni în bucățile de cânt", adică schimbarea autorului în repertoriul răspunsurilor date, obligativitatea prezenței în duminici, sărbătorile legale și la serviciile religioase contractate de credincioși. În noiembrie, același an, președinte este mai-vechiul Teodor Băjenaru (în mai, la începutul colaborării cu catedrala, era un alt preot, P. Ștefănescu), acum preot la Mavrodolu, din noua ștampilă a corului aflând că „Dorul" s-a înființat încă din 1904[51]. Ni s-a păstrat programul de 21 mai 1909 al corului „Dorul", cu patron Sf. Constantin și Elena: 1. Ora 8, membrii se întâlnesc în localul societății (sala B. Secărescu), de unde merg la Catedrala „Sf. Gheorghe" 2. după răspunsurile de la liturghie, se întorc la sediu, apoi pleacă cu muzica militară pe principalele străzi ale orașului. 3. Iau o mică gustare pe str. Șerban Vodă. 4. Reîntoarcere la sediu, apoi deplasare pe platoul Trivale pentru serbarea câmpenească, până la orele 7 seara[52].

În 1910 se reînnoiește contractul cu acest cor, dar pe o perioadă mai mare, de 3 ani[53], cu o retribuție totală de 600 de lei anual și o vacanță legală, între 1 iulie și 6 august, cu prezență obligatorie nu numai în duminici, dar și la sărbătorile săptămânale[54]. Peste o jumătate de an, în toamnă, parohul mustră corul că, plătit și de epitropie, și de primărie, își permite să lipsească de aici, o bună parte din coriști cântând pe la alte biserici[55].

În ce privește subvenția dată de primărie, aceasta, în 1912, suprimă pe cea a diaconului de catedrală, Ioan Postelnicescu, și o direcționează corului[56], însă nu corului „Dorul", ci, din 1912, corului propriu al bisericii, condus de Iordan B. Arsenescu, fost corist din conducerea „Dorul"[57]. Această funcție girează lejer presupunerea că noul cor era format din coriștii serioși de la „Dorul", adică cei care nu absentau în favoarea altor biserici[58]. Noul cor este mixt, o noutate, așadar, se numește „Armonia"[59], are 9-12 membri și o dinamică redutabilă, Iordan B. Arsenescu nemaiapărând în scripte. Iată componența din octombrie 1912: dirijor, C. Dionisescu, tenori, Mihail Serafim (fiul lui Nicolae Serafim, amândoi cântaseră în „Liedertafel") și Gh. Teodorescu, soprane, Aneta C. Dionisescu, Frusina Mincovici și N. Chercea, altiști, Gh. Chercea, C. Nițulescu și I. Repanovici, bași, Gh. Teodorescu, Romeo Voiculescu și I. Popescu[60]. Corul nu mai apare deloc în scripte în perioada martie-noiembrie 1913, cu toate că primăria anunța că sprijină activitatea corală pe acel an[61]. În 15 noiembrie 1913 un cor condus de T. Săvulescu (foarte probabil noul lui cor, redutabilul "Farmecul", sau măcar o parte din el) încasează o plată pentru perioada până la Anul Nou, deci o lună și jumătate, contrar obiceiului de la „Sf. Gheorghe", care plătea trimestrial corul[62]. Acest mic detaliu ne îndreaptă spre bănuiala că pe 15 noiembrie 1913 avem un cor nou la catedrala orașului Pitești, venirea lui, neprogramată cumva bugetar, bazându-se pe lipsa celuilalt, de dinaintea lui. În iulie 1914 epitropia cere primăriei subvenția[63], la fel și în octombrie[64], însă nu știm răspunsul. Cert este că în august, același an, parohul raportează episcopului că biserica are cor vocal, plătit cu 600 de lei anual de către epitropie și 600 de lei anual de către primărie[65]. Existența corului în 1915 este intuită dintr-o cerere a epitropiei către primărie[66], dar și cuprinderea în bugetul pe 1914 (care se termina pe 1 aprilie 1915) a sumei de 600 de lei pentru serviciile corului[67]. În iulie 1915 dirijor era din nou același mai vechi I. Arsenescu[68], iar componența corului era următoarea: sopran, Eufrosina Mincovici și Ion Dogaru, altist, C. Dionisescu, G.M. Georgescu, G. Teodoreanu, tenor, Mihail Serafim, Ștefan Pârvulescu, Nicolae Mușetescu, bas (foarte probabil viitorul dirijor din anii patruzeci), Eftimie Băilescu, Romeo Vasilescu[69]. Peste trei luni avem un cor schimbat pe jumătate, ceea ce denotă, încă o dată, o dinamică locală foarte puternică, nu neapărat de invidiat calitativ. Iată componența din toamna lui 1915. Bași: Traian Tricup, Eftimie Svanțanu (Svanțara), Nicolae Constantin, sopran: Titu Păunescu, Eufrosina Mincovici și Niculae Paraschiv, tenori: Scarlat Scărlătescu, Valeriu Mușetescu, altiști: Ion Drăgoi, Eugeniu Vișoianu, Quintus Vișoianu și Niculae Vișoiescu[70] (paracliser). Componența în primul trimestru al anului 1916 este, în plus față de echipa precedentă: Iulian Svanțara la sopran, Nicolae Boangiu la bas și Gheorghe Popescu la altist[71]. De alfel, în tot anul 1916 corul este activ, noii coriști fiind Moise Goldstein, Constantin Cristescu și Mihail Stoica[72], iar dirijor, în ultimul trimestru, Ion Drăgoi, corist, de altfel – unele coruri rutinate nu au nevoie neapărat de dirijor.

La finele anului 1918 epitropia cere prefecturii o contribuție de 2.000 de lei pentru întreținerea suplimentară a corului[73]. Existența corului în 1919 este dedusă din intenția epitropiei de a-l plăti în primul trimestru al acestui an, nepermisă însă de finanțele Județului[74]. Cert este că în 1919 nu ne putem pronunța în privința existenței unui cor la „Sf. Gheorghe". Însuși parohul scrie primăriei în aprilie 1920 despre apariția unuia nou. „Este cunoscut domniilor voastre lipsa ce se simte de un cor la biserica catedrală. Epitropia a făcut sacrificiul enorm față de micile venituri ale bisericii și a angajat pe viitor un cor pentru slujbele bisericești pe duminici și sărbători", nu și la Te Deum-uri, pentru care

primăria este rugată să sponsorizeze și ea cu o sumă[75]. Noul cor este bărbătesc, cu Alexandru Rădulescu (semnează Alexis Rădulescu) dirijor, membru în același timp la partida de bas. Coriști: la sopran, Dan Constantin, Georgescu Mihail și Stelian Cristescu, la alto, Dan Ioan, Vasilescu Traian, Cristian Boiangiu, la tenor, Iulian Svanțara, Constantin Iordăchescu, Gheorghe Brănescu, Alexandru Dan, la bas, Mihail Boiangiu, Victor Boiangiu și Ion Hristu[76]. În septembrie 1921 dirijorul Alexandru Rădulescu dispare din scripte, noul dirijor fiind tenorul Dan Ioan[77]. Dintr-un proces-verbal aflăm că, de fapt, corul este plătit cu un mic sacrificiu, anume acela al suprimării postului de cantor II[78].

În perioada 1922-1923 epitropia face cereri de sponsorizare a corului atât la Primăria Pitești, la Federala „Argeș"[79], cât și la Prefectura Argeș[80]. În februarie 1923 un nou dirijor, Constantin Albu[81], profesor de muzică la liceul I.C. Brătianu plătit cu 6.000 de lei anual, corul încasând 12.000 de lei[82]. Noul dirijor cere în 1924 mărirea contribuției pentru cor[83]. Este vorba despre creșterea de la 17.000 la 20.000 de lei a retribuției anuale a corului – deloc o sumă mare, datorită crizei economice –, acceptată de minister[84]. Corul lui Constantin Albu are 27-34 de coriști prost plătiți, liceeni în majoritate[85]. Iată corul de la „Sf. Gheorghe" în noiembrie 1923: V. Vâlsănescu, Nic. Pițulescu, Corneliu Ionescu, Ștefan Ciprian, M. Gheorghițoiu, D. Saică, M. Mușetescu, Nic. Ionescu, Teodor Badea, Ion Gheorghiu, Anton Cristescu, Gh. Pascali, Ion Haret, Ioan Naumescu, Andrei Bărbulescu, Corneliu Brânzeu, V. Theodorescu, Const. Steriade, C. Marinescu, Dan Constantin, M. Georgescu, R. Filipescu, C. Nicolau, Gr. Popescu, N. Teodorescu, R. Vâlsănescu, V. Boiangiu, Dumitru Nanu, Alex. Nanu, C. Enescu, C. Papastatopol, Gh. Soare, J. Csvancsara, Dan Ioan (fostul dirijor), Cornel Popescu[86]. Dirijorul C. Albu explică epitropiei în 1924 că toată remunerația lui din anul precedent a donat-o coriștilor și îi cere, din excedentul bugetar, o sumă benevolă[87] – în 1925 corul era plătit de epitropie (15.000 de lei), de primărie (7000 de lei) și de prefectură (2000 de lei)[88]. Între 1924 (aprilie) și 1925 în corul de la „Sf. Gheorghe" cântă și Nicolae Brânzeu[89].

Note:

[1]Arhiva bisericii domnești „Sf. Gheorghe" din Pitești (în continuare, "Arhiva..."), Dos. 18/1884, f. 44.

[2]*Enciclopedia…,* vol. I, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu" Argeș, 2010, p. 235.

Arhiva…, Dos. 69, f. 14 (în 1894 avea 41 de ani).

[4]Arhiva..., Dos. 1 (1878-1892), f. 595: în 1891 aflăm că este deja profesor de muzică vocală la „Gimnasiul local".

[5]Arhiva..., Dos. 18/1884, f. 30.

[6]Arhiva..., Dos. 18/1884, f. 45.

[7]Arhiva…, Dos. 16/1885, f. 41.

[8]Arhiva…, Dos. 16/1885, f. 40.

[9]Arhiva..., Dosarul 2 (1909), f. 17.

[10]Arhiva…, Dos. 1 (Corespondența 1878-1892), f. 285.

[11]Arhiva…, Dos. 1 (Corespondența 1878-1892), f. 43.

[12]Arhiva..., Dosarul pe anul 1886, f. 42.

[13]Arhiva..., Dosarul pe anul 1886, f. 55.

[14]Arhiva..., Dosarul pe anul 1887, f. 43.

[15]Arhiva..., Dosarul pe anul 1888, f. 43.

[16]Arhiva..., Dosarul pe anul 1888, f. 50.

[17]Arhiva..., Dos. 13 (1890-1891), f. 42.

[18]Arhiva..., Dos. 13 (1890-1891), f. 43.

[19]Arhiva..., Dos. 13 (1890-1891), f. 50.

[20]Arhiva..., Dos. 13 (1890-1891), f. 51.

[21]Arhiva..., Dos. 13 (1890-1891), f. 128.

[22]Arhiva…, Dos. 24 (1891-1892), f. 68.

[23]Arhiva..., Dos. 13 (1891-1892), f. 70.

[24]Arhiva..., Dos. 1(1878-1892), f. 595.

[25]Arhiva..., Dos. 23(1892) f. 69.

[26]Arhiva..., Dos. 22 (1893-1894), f. 66.

[27]Arhiva..., Dos. 22 (1893-1894), f. 94.

[28]Arhiva..., Dos. 22 (1893-1894), f. 107.

[29]Arhiva..., Dos. 20, f. 49.

[30]Arhiva..., Dos. 66, f. 97.

[31]Arhiva..., Dos. 31, f. 40 și f. 103.

[32]Arhiva..., Dos. 11, f. 47.

[33]Arhiva..., Dos. 10 (1898-1899), f. 43.

[34]Arhiva..., Dos. 36, f. 204 (informație dedusă din faptul că plata corului pe 1904 se face pe zece luni). Totuși, dintr-o altă informație, dirijorul activa aici din 1903, Arhiva..., Dos. 54, f. 14.

[35]Arhiva…, „Registru de decisiuni 1901-1904", f. 59.

[36]Arhiva..., Dos. 43, f. 6.

[37]Arhiva..., Dos. 48, foaia 68, 28 martie 1906, plata corului pe perioada aprilie 1905-aprilie 1906. Credem că acest dirijor, care, așadar, era în aprilie 1905, fusese încă de la începutul reluării activității corale, cu un an înainte.

[38]Arhiva..., Dos. 43, f. 125.

[39]Arhiva..., Dos. 53, f. 14.

[40]Arhiva..., Dos. 1/1908, f. 54. Afirmație întărită și de Silvestru Voinescu, *Un secol de activitate corală în Pitești*, Pitești, 1971, p. 25, care îl arăta gradat, fost șef al muzicii militare dn Pitești.

[41]Arhiva..., Dos. 60, f. 7.

[42]Pr. Constantin Onu, Vasile Novac, *op. cit.*, p. 73.

[43]Arhiva..., Dos. 1/1908, f. 23.

[44]Arhiva..., Dos. 1/1908, f. 26.

[45]Arhiva…, Dos. 2/1909, f. 20.

[46]Arhiva…, Dos. 2/1909, f. 24. În mai-iunie 1909 președintele corului era pr. P. Ștefănescu, în iulie 1909 este Mircea T. Penescu, Arhiva…, Dos. 2/1909, f. 48, și în noiembrie 1909 este preotul Teodor Băjenaru, Arhiva…, Dos. 2/1909, f. 82.

[47]Arhiva…, Dos. 2/1909, f. 23.

[48]Silvestru Voinescu, *op. cit.*, p. 35.

49Arhiva…, „Registru de intrări și eșiri pe 1908-1912”, f. 18-19.

50Arhiva..., Dos. 1/1909, f. 23.

51Arhiva..., Dos. 2/1909, f. 82.

52Silvestru Voinescu, *op. cit.*, pp. 26-27.

53Arhiva..., Dos. 81, f. 22.

54Arhiva…, Dos. 81, f. 32.

55Arhiva..., Dos. 82, f. 6.

56Arhiva..., Dos. 1/1912, f. 15.

57Arhiva…, Dos. 1/1912, f. 20. Arsenescu figurează ca dirijor numai în trimestrul aprilie-iulie 1912, Arhiva..., Dos. 1/1913, f. 48.

58Silvestru Voinescu, *op. cit.*, p. 28: „Personal, cred că pentru Teodor Băjenaru, preot de aproape 60 de ani, numele de Dorul la societatea pe care o conducea și al cărui cor îl dirija, începuse să sune nepermis de laic, mai ales pentru vremea aceea (...). După venirea lui Constantin Albu în Pitești ca profesor la liceu, Teodor Băjenaru îi dă tânărului său coleg conducerea societății și a corului Armonia”.

59Arhiva…, Dos. 1/1913, f. 38.

60Arhiva…, Dos. 1/1913, f. 34.

61Arhiva..., Dos. 95, f. 12.

62Arhiva..., Dos. 94, f. 146. Corul lui T. Săvulescu prestează și pe trimestrul ian.-mart., Arhiva..., Dos. 95, f. 125.

63Arhiva…, Dosarul 100, f. 71.

64Arhiva…, Dosarul 100, f. 75.

65Arhiva…, Dosarul 100, f. 72.

66Arhiva…, Dosarul 100, f. 75.

67Arhiva..., Dos. 99, f. 8.

68Arhiva…, Dos. 106, f. 18.

69Arhiva..., Dos. 105, f. 195.

70Arhiva…, Dosarul 105, f. 192.

71Arhiva…, Dosarul 105, f. 199.

72Arhiva..., Dos. 3/1916, f. 116-122.

73Arhiva…, Dos. 1/1919, f. 41.

74Arhiva…, Dos. 1/1919, f. 21.

75Arhiva…, Dos. 112, f. 6 și Arhiva…, Dos. 4/919, f. 48.

76Arhiva..., Dos. 3/1919, f. 34.

77Arhiva..., Dos. 119, f. 38.

78Arhiva…, „Registru de procese-verbale, 1913-1934”, f. 36.

79Arhiva..., „Registru de intrări și eșiri pe anii 1913-1926”, f. 37.

80Arhiva..., „Registru de intrări și eșiri pe anii 1913-1926”, f. 40.

81Arhiva..., „Registru de intrări și eșiri pe anii 1913-1926”, f. 38.

82Arhiva..., Dos. 125, f. 101.

83Arhiva..., „Registru de intrări și eșiri pe anii 1913-1926”, f. 46.

84Arhiva..., „Registru de intrări și eșiri pe anii 1913-1926”, f. 51.

85Arhiva..., Dos. 125, f. 98.

86Arhiva..., Dos. 124, f. 28-29.

87Arhiva..., Dos. 134, f. 130.

88Arhiva..., Dos. 3/1926, f. 106.

89Silvestru Voinescu, *op. cit.*, p. 49. Nicolae N. Brânzeu (Pitești, 1907- Arad, 1983), cunoscut compozitor piteștean, urmează Conservatorul bucureștean și „Schola Cantorum” din Paris. Dirijor: Opera Română, București (1946-1947), Opera din Sibiu (1948), Filarmonica de Stat, Arad (1948-1972). Activitate didactică: armonie, Conservatorul din București (1940-1941), Școala Populară de Artă, Arad (1947-1966). Creații vocal-simfonice, muzică de cameră, partituri teatrale. Premiul Național „George Enescu” (1942) acordat de Uniunea Compozitorilor din România, vezi *Enciclopedia*..., vol. I, p. 136.

(continuare în numărul viitor)

Bisericile din Pitești în 1865

dr. Aurel RADU,
inspector superior, Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale

În secolul al XIX-lea, în contextul mai larg al construcției naționale, apar primele texte referitoare la monumentele ecleziastice din orașul Pitești. Aceste texte sunt semnate de nume importante ale culturii naționale, Alexandru Odobescu (1860)[1] și Grigore Tocilescu (1886)[2]. La începutul secolului al XX-lea, la Pitești se tipărește prima publicație periodică cu specific religios („Păstorul ortodox”, din 1904), în care au apărut de-a lungul timpului câteva articole referitoare la bisericile piteștene[3].

Mult mai târziu, în 1933, apare singura monografie dedicată bisericilor ortodoxe piteștene, publicată de institutoarea Tatiana Bobancu[4]. Date despre bisericile piteștene mai apar incidental în anuarele[5] și volumele[6] publicate de forul religios superior – Episcopia Argeșului / Episcopia Râmnicului. O lucrare monografică de dată recentă, în care apar date despre toate bisericile din eparhia Argeșului este cea publicată de Teodor Mavrodin, fost director al Arhivelor județene Argeș, care a studiat numeroase documente din arhiva Episcopiei Argeșului[7]. Pentru câteva biserici ortodoxe există lucrări monografice distincte, cele mai multe de dată recentă: Schitul Trivale[8], Biserica Mavrodolu[9], Biserica Sf. Vineri[10] și Biserica Sf. Gheorghe[11].

Mai multe studii despre bisericile ortodoxe[12] au fost publicate de-a lungul timpului în periodice cu specific religios („Mitropolia Olteniei”, „Păstorul

ortodox"), în anuare muzeale („Argesis" – Muzeul Județean Argeș), în reviste culturale locale („Restituiri" – Centrul Cultural Pitești) sau centrale („Buletinul Monumentelor Istorice", „Revista Muzeelor și Monumentelor" ș.a.), studii publicate de istorici, arhitecți sau pasionați de istorie, referitoare la următoarele locașuri de cult: Biserica Buna Vestire – Greci[13], Biserica Mavrodolu[14], Biserica Sf. Gheorghe[15], Biserica Sf. Nicolae demolată în 1962[16], Biserica Sf. Treime – Beștelei[17], Biserica Sf. Vineri[18], Schitul Buliga demolat în 1900[19] și Schitul Trivale[20]. Despre lăcașele de cult aparținând comunităților conlocuitoare s-au scris mai multe articole și lucrări inegale, însă fără să cuprindă toate confesiunile relevante de-a lungul timpului[21]: armeană[22], calvină, luterană[23], mozaică[24] și romano-catolică[25].

O parte din fondul documentar al bisericilor piteștene s-a mai păstrat până în prezent. Arhivele bisericilor secularizate au fost preluate de Arhivele Statului începând din 1863, astfel încât la Arhivele Centrale din București se găsesc documente de la Schitul Trivale, dar și de la Biserica Sf. Gheorghe și Biserica Sf. Nicolae din Pitești[26]. La Arhivele județene Argeș se păstrează registrele de stare civilă (mitrice), relativ complete, de la principalele biserici ortodoxe, pentru perioada 1832-1865, precum și câteva dosare administrative de la Biserica Sf. Nicolae[27]. De asemenea, se păstrează parțial registrele parohiale de la Biserica Armenească (1862-1865), Biserica Catolică (1864-1865), Biserica Reformată (1861-1864) și Sinagoga israeliților (1860-1865).

La Arhivele Centrale din București, în fondul de arhivă al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice se află un registru din anul 1865, care conține un „Tablou istoric al bisericilor și monastirilor din județul Argeșu"[28]. În acest registru, primele înregistrări (14) sunt reprezentate de locașurile de cult din urbea Pitești: 11 biserici și schituri ortodoxe, o biserică armeană, o biserică reformată (calvină) și o sinagogă, aceasta din urmă aflată în construcție în 1865. Registrul nu conține date despre biserica romano-catolică, care în 1865 funcționa într-o casă parohială modestă și nici despre biserica luterană (evanghelică), inaugurată abia în 1867.

Registrul conține date despre anul înființări lăcașului de cult, numele ctitorilor și restauratorilor, inscripțiile murale sau cele aflate pe obiectele de cult, portretele murale (ale ctitorilor), pietrele tombale, cărțile religioase vechi etc., fiind o primă radiografie sumară a monumentelor ecleziastice piteștene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, relevantă pentru cunoașterea istoriei urbane.

***

TABLOU istoric al bisericilor și monastirilor din județul Argeșu (1865)

Urbea Pitești

Nr. următor – **1.**

Plasa sau comuna – **TRIVALEA.**

Biserici – Biserică de zid nouă, foarte frumoasă.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – Schit de călugări.

Data înființării – 1671.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – Varlaam mitropolitul.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Sunt luate la Arhiva Statului; 2. Varlaam, Cesarie arhiereu, Rafaila monah, Ieroftei ieromonah.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre reînnoirea bisericii de ieromonah Ierofteiu; Pe potir argint Nicolae Stana, pe epitaf și pe clopote Vlasie.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – N-are.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdii trei rând(uri) damasc, un musulin[29], un potir, trei candele argint, o cruce, o Ev(anghelie) legat(ă) (în) argint.

Ce portrete murale posedă? – Nifon Mitr(opolit), Ieroftei eremonah.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Apos(tol) 1764 Iaco(v) Mitro(polit), Ev(angelie) 1794 Nect(arie) Rîm(nic), Min(eu) 1780 Filar(et) Rîm(nic), Cias(lov) 1777 Grig(ore) Mitr(opolit) și alte(le) noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantin cruciformă.

Diverse notiții – Biserica acestui schit a fost ruinată și Ieroftei egumenul de astăzi, cu a sa cheltuială a reparat-o și (a) făcut încăperile de astăzi.

Nr. următor – **2.**

Plasa sau comuna – **BULIGA.**

Biserici – Biserică de zid bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – Fost schit de călugări.

Data înființării – 7250 (1742).

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Martin sin Petru Bulica(!) cu soția Neacșa; 2. N-are.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Sunt luate la Arhiva Statului; 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre înființarea de (c)titori; 2. Pe potir de argint Hagi Necola.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – Două pietre de mormânt a(le) (c)titorilor Buliga și o piatră Barbucean sin M. Ungurelu.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rând(uri) stofă și mătase, potir, cruce, candele de argint.

Ce portrete murale posedă? – Martin Buliga cu soția Neacșa.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Ev(anghelie) 1697 Teod(or) Mitr(opolit) Snagov, Caz(anie) 1700 tradus(ă) de Neof(it) Mitr(opolit), Apos(ol) 1794 Nec(tarie) Rîm(nic), Min(eu) 1780 Ces(arie) Rîm(nic), Min(eu) 1737 Clim(ent) Rîm(nic).

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantin cruciformă.

Diverse notiții – Învelitoarea acestei biserici este ruinată cu totul și plouă în întru și a început a cădea tencuiala, care va aduce mare pagubă, dacă nu se va repara.

Nr. următor – **3.**

Plasa sau comuna – **MAVRODOLU.**

Biserici – Biserică de zid bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 1818.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Ioan Mavrodolu; 2. Enoriași 1848 când a ars.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de locuri și vii cu care s-a înzestrat de (c)titori; 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre înființarea bisericii de (c)titori; 2. Pe potir și agheasmatar argint Ioan Mavrodolu.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – Un mormânt (al) lu(i) Ioan Mavrodolu.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rânduri, de stofă bună, o cruce, o Ev(anghelie) leg(ată) cu argint, două potire și candele argint.

Ce portrete murale posedă? – Ioan Mavrodolu.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Ev(anghelie) 1693 Cost(antin) vv. Snagov, Min(eu) 1780 Fil(aret) Rîm(nic) și alte(le) noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantină cruciformă.

Diverse notiții – Biserica înainte a fost de lemn, mică, făcută de Ene cupețu, 7260 (1752). În locul acesteia, Ioan Mavrodolu a făcut-o (pe) aceasta de acum.

Nr. următor – **4.**

Plasa sau comuna – **SF. GHEORGHE.**

Biserici – Biserică de zid foarte solidă.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 7164 (1656).

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Constant(in) Șerban vv. fiul lui Șerban vv. cu Doamna sa Bălașa; 2. Enoriașii cu stăruința protopopului Ghiță, la 1848 când a ars.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de pravilă și locuri; 2. Constant(in) vv., Bălașa Doamna și alții.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre înființarea bisericii de Const(antin) vv.; 2. Pe cruce Joița Pascal.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – Trei pietre mormântale, una de la 7140 ștearsă, una Ioan Prot. Vasiliu, 1812, una Cost(antin) Pleșoian, 1832.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) trei rând(uri) stofă bună, potirul, douî cruci, candele argint.

Ce portrete murale posedă? – N-are.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Pand. 1768 Grig(ore) Mitr(opolit), Min(eu) 1778 Ces(arie) Rîm(nic), trad. Ev(anghelie) 1794 Nec(tarie) Rîm(nic) și alte(le) noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantină cruciformă.

Diverse notiții – Loc liber (n.n.)

Nr. următor – **5.**

Plasa sau comuna – **SF. IOAN.**

Biserici – Biserică de zid bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 1777.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Hagi Matei sin Ioan Țăcălie cupețu; 2. N-are.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. N-are; 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre facerea bisericii de (c)titor; 2. N-are.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – O piatră mormântală a (c)titorilor.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rânduri de stofă și damasc, potir argin(t) și unul (de) cositor.

Ce portrete murale posedă? – Matei, Țăcălie, Bărbuceanu, Duminecă, Constant(in) și Ion Țăcălie cupețu.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Min(eu) 1780 Fil(aret) tra(dus) (la) Rîm(nic), Molit(velnic) 1741 Neof(it) Mitr(opolit) și altele mai noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma este cruciformă.

Diverse notiții – Învălitoarea slabă, dar sînt preparative spre a se repara.

Nr. următor – **6.**

Plasa sau comuna – **SF. TREIME.**

Biserici – Biserică de zid nouă, bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – Data veche nu se știe.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Bestelei (se zice); 2. Policarp, eg(umenul) (de la) Mihai Vodă (din București) de care ținea, 1864.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Sînt la Archiva Statului; 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre prenoirea bisericii; 2. Pe cruce de argint Andrei Grigoriu.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – Pietre mormântale cu numele Triandafu, 1828.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rânduri stofă, o cruce, un potir, candele argint.

Ce portrete murale posedă? – N-are.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Ev(anghelie) 1745 Clim(ent) Rîm(nic), Oct(oih) 1793 Grig(ore) Mitr(opolit), Triod 1747 Neof(it) Mitr(opolit) și alte(le) mai noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantin cruciformă.

Diverse notiții – Loc liber (n.n.).

Nr. următor – **7.**

Plasa sau comuna – **MAICA PRECISTA.**

Biserici – Biserică de zid nouă, bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 7273 (1765).

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Duminecă, Badea, Păuna și alți(i); 2. Enoriași(i) și cu ajutorul altor(a), 1863.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Are pentru dăruite; 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. N-are; 2. Pe potir Mihail Oescu.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – N-are.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rând(uri) stofă bună, un potir, candele argint.

Ce portrete murale posedă? – N-are.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Ev(anghelie) 1682 Șerb(an) vv., Oct(oih) 1750 Grig(ore) Rîm(nic), Triod 1746, Caz(anie) 1768 Grig(ore) Mit(ropolit).

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma veche dreaptă.

Diverse notiții – Această biserică este restaurată și frumoasă.

Nr. următor – **8.**

Plasa sau comuna – **BUNA VESTIRE (GRECI).**

Biserici – Biserică de zid crăpată de cutremur.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 7220 (1712).

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Ivan Norocea; 2. Enoriași(i) cu ajutorul altora, 1838.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de danie pentru locuri și moșii; 2. Ivan, Stana, Arsenie, Teodor, Sanda, Crist și alți arhierei și domnia(?).

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre facerea și prenoirea bisericii; 2. Pe potir Mihalache Oescu.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – Mai multe pietre de morminte cu inscrip(ții) ale (c)titorilor.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Mai multe rând(uri) de stofă foarte bună, două potire, două cruci și candele argint.

Ce portrete murale posedă? – Ivan Norocea și Stana soția.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Sînt mai noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantină cruciformă.

Diverse notiții – Biserica a fost pustiită la 1821 și reparată la 1838 prin silința protop(opului) Constantin.

Nr. următor – **9.**

Plasa sau comuna – **SF. NICOLAE.**

Biserici – Biserică de zid în reparație.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 1812.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Partenie eg(umenul) (de la) Buliga; 2. Enoriași(i) cu ajutoare.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de danie pentru locuri și prăvăli(i); Ale enoriașilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – Despre facerea bisericii; 2. N-are.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – N-are.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rând(uri) bune (și) vechi, un potir, două cruci, o Evanghelie și candele (de) argint.

Ce portrete murale posedă? – N-are.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Sînt mai noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma veche dreaptă.

Diverse notiții – Loc liber (n.n.).

Nr. următor – **10.**

Plasa sau comuna – **SF. VINERI.**

Biserici – Biserică de zid bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 1827.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Jupan Ioan sluger, Jup(an) Ioan Ungurel(u), Alexand(ru) sin Ioan Ungurel(u) și Ana soția; 2. Drăghici Budeștean(u) și alți(i).

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de danie pentru locuri și prăvălii; 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre înființarea bisericii de menționații (c)titori; 2. Pe potir (de) argint Alex(andru) Ungurelu, 1829 sep(tembrie) 20, pe potir mai dem(ult) „dăruit Simion Bogdan”.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – N-are.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rând(uri) de stofă bună și damasc și cit vechi, un potir cosit(or), 1 idem [...[30]], două cruci și candele de argint.

Ce portrete murale posedă? – Ale (c)titorilor arătați.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Caz(anie) 1768 Grig(ore) Mitr(opolit), Bucur(ești) și alte(le) mai noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma veche dreaptă.

Diverse notiții – Loc liber (n.n.).

Nr. următor – **11.**

Plasa sau comuna – **SF. ILIE.**

Biserici – Biserică de zid bună.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – 1828.

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Pandelie Petre cu soția sa Păuna, Teodorache sin Diacon Hristea cu soția Ilinca, Mihai Popovici cu frații săi Pavel, Dimitrie, prim-ajutor și al altor(a); 2. N-are.

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de danie pentru locuri și prăvăli(i); 2. Ale (c)titorilor.

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. Despre înființarea bisericii de menționații ctitori; 2. Pe potirul (de) argint Ion, Zamfir, Dimitrie, Pandelie, pe epitaf Trandafir și Maria.

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – O piatră (de) mormânt Teodor cojocaru cu soția Elenca, 1839. Pe epitaf +.

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rând(uri) stofă bună și damasc vechi, un potir plumb, 1 idem, trei cruci și candele de argint.

Ce portrete murale posedă? – Pandele Petre, întâiul c(titor), cu soția și copii(i) săi.

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Oct(oih) 1811 Iosif Buda, Apos(tol) 1802 Blaj, Min(eu) 1804 Blaj și alte(le) mai noi.

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma bizantin cruciform.

Diverse notiții – Loc liber (n.n.).

Nr. următor – **12.**

Plasa sau comuna – **BISERICA ARMEANĂ.**

Biserici – Biserică de zid bună, nouă.

Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.

Data înființării – Loc liber (n.n.).

(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – Loc liber (n.n.).

Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – Loc liber (n.n.).

Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – Loc liber (n.n.).

Ce monumente de însemnătate istorică se află? – Loc liber (n.n.).

Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdi(i) mai multe rând(uri) damasc și stofă, potir și altele.

Ce portrete murale posedă? – Loc liber (n.n.).

Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Loc liber (n.n.).

Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Loc liber (n.n.).

Diverse notiții – Loc liber (n.n.).

Nr. următor – **13.**

Plasa sau comuna – **BISERICA REFORMATĂ.**

Biserici – Biserică de zid nouă, solidă.
Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – De mir.
Data înființării – 1861.
(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Carol Sekeli, doctor și misio(nar) ungaro-reformat; 2. N-are.
Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. Acte de danie pentru locul bisericii și o vie; 2. Loc liber (n.n.).
Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – 1. N-are; 2. N-are.
Ce monumente de însemnătate istorică se aflǎ? – Loc liber (n.n.).
Ce odoare de valoare artistică posedă? – Odăjdii, mai multe.
Ce portrete murale posedă? – Loc liber (n.n.).
Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Loc liber (n.n.).
Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma dreaptă.
Diverse notiții – Loc liber (n.n.).

Nr. următor – **14.**
Plasa sau comuna – **SINAGOGA ISTRAELITĂ(!).**
Biserici – Sinagoga nouă, în zidirea ei.
Monastiri (1. De călugări; 2. De călugărițe) – Loc liber (n.n.).
Data înființării – 1865.
(C)titorii (1. Înființători; 2. Restauratori) – 1. Bercu Avram, Iosif Herdan; 2. N-are.
Documente (1. Hrisoave, acte de fundare și înzestrare; 2. Pomelnice vechi) – 1. N-are; 2. N-are.
Inscripțiuni (1. Murale; 2. Pe odoare etc.) – Loc liber (n.n.).
Ce monumente de însemnătate istorică se aflǎ? – Loc liber (n.n.).
Ce odoare de valoare artistică posedă? – Loc liber (n.n.).
Ce portrete murale posedă? – Loc liber (n.n.).
Notiții despre cărțile vechi ce posedă – Biblia lui Moise.
Observări despre arhitectura bisericii sau monastirii – Forma pătrată.
Diverse notiții – Sinagoga aceasta se zidește din nou în locul celei vechi, tot de acei (c)titori cu comunitate(a) lor.

SANIC, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, registru nr. 1193/1865, f. 1-2.

Note:

[1]Al. Odobescu, *Note de călătorie*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981, p. 45, 53-54.

[2]Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mânăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Tipografia Academiei Române, Bucureşti, 1887, p. 153-155.

[3] „Păstorul ortodox", cunoscut și sub titlul „Păstorul" sau „Adevărul bisericesc" a fost un periodic de lungă durată al Societăţii „Frăţia" a Clerului din judeţul Argeş, cu prim secretar de redacţie Platon Ciosu.

[4]Tatiana N. Bobancu, *Album religios. Bisericile din orașul Pitești cu un mic istoric*, Tipografia „Artistica", Pitești, 1933.

[5]*Anuarul Eparhiei Argeșului pe anul 1934*, Editura Consiliului Eparhial Curtea de Argeș, Tipografia „Artistica" P. Mitu, Pitești, 1934, et. alia.

[6]*Eparhia Râmnicului şi Argeşului. Monografie*, vol. 1-2, Râmnicu-Vâlcea, 1976.

[7]Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeșului, 1793-1949,* Editura Europroduct, Pitești, 2005.

[8]Grigore Uriţescu, *Schitul Trivalea din Piteşti*, Craiova, 1965.

[9]Constantin Onu, Vasile Novac, *Biserica Mavrodolu sau Biserica din Mahalaua Albastră,* Editura Dacpress, Curtea de Argeș, 2006.

[10]Constantin Dejan, *Biserica Sfânta Vineri din Pitești*, Editura Fortuna Comimpex, Pitești, 2012.

[11]Octavian Dărmănescu, *Biserica domnească Sf. Gheorghe din Pitești* (2017, ediție online).

[12]Radu Crețeanu, *Date privind monumentele vechi din Pitești și punerea lor în valoare în cadrul acțiunii de sistematizare a orașului*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", 1970, 39, 3, p. 64–70; Spiridon Cristocea, Marius Păduraru, *Monumente de cult dispărute din orașul Pitești*, în „Monumentul", 11, 2010, 1, p. 69-86.

[13]Daniel Barbu, *Biserica Buna-Vestire-Greci din Pitești – un ansamblu veneto-cretan din secolul al XVI-lea*, în „Verbum", 1991, 2, 1–6, p. 105–114; Gheorghe Chirițescu, *Scurt istoric al Bisericii Buna Vestire – Pitești*, în „Argesis", VII, 1995.

[14]Pr. Marin M. Branişte, *Însemnări și manuscrise din biserica Mavrodolu-Pitești,* în „Mitropolia Olteniei", anul XXI, nr. 11-12, 1969, p. 578-580; Ion Gr. Rădulescu, *Biserica Mavrodolu din Pitești*, în „Păstorul Ortodox", an XXI, nr. 11-12, 1940.

[15]Ştefan Balș, *Biserica Sf. Gheorghe din Pitești*, în „RMM-MIA", 1976, 45, 2, p. 62–66; Marius Păduraru, *Vechi lăcașe de cult ale orașului Piteşti. Biserica Domnească cu hramul „Sfântul Gheorghe". Cu referire la un document trecut cu vederea despre ctitorul acesteia*, în „Argesis", XV, 2006, p. 255-266; Octavian Dărmănescu, *Biserica Domnească din Piteşti până la 1848*, în „Argesis", XXIV, 2015, p. 131-146; Idem, *Salvarea de la demolare și restaurarea Bisericii Domnești din Piteşti (1963-1968)*, în „Argesis", XXV, 2016, p. 123-156.

[16]Aurel Radu, *Contribuții documentare referitoare la istoricul Bisericii Sf. Nicolae din Pitești*, în „Restituiri", nr. 28/2013, p. 23-29; Idem, *Două documente despre*

Biserica Sf. Nicolae din Pitești, în „Restituiri”, nr. 53/2019, p. 16-18; Idem, *Documente vechi despre Biserica Sf. Nicolae din Pitești*, în „Restituiri”, nr. 54/2019, p. 13-20.

[17]Petre Simionescu, *Contribuții la studiul monumentului Beștelei din Pitești*, în „RMM-MIA”, nr. 1/1987, p. 86-90; R. Voinaraschi, *Ce se știe despre biserica Sf. Treime - Beștelei din Pitești*, în „RMM-MIA”, 45, nr. 2/1976, p . 67-70.

[18]Marius Păduraru, Romeo Maschio, Ion Dumitrescu, *Sondajul arheologic preventiv efectuat în curtea Bisericii Sfânta Vineri din Pitești (2015)*, în „Argesis”, XXIV, 2015, p. 47-58.

[19]Zicu Ionescu, *Schitul Buliga, Pagini de istorie uitate*, în „Argesis”, XIV, 2005, p. 697-702.

[20]I.N. Apostolescu, *Schitul Trivalea*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, an IV, vol. VIII, 1902, p. 110-116.

[21]Spiridon Cristocea, *Biserici și școli protestante la Pitești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Argesis”, XVII, 2008, p. 191-203; Idem, *Biserici și școli protestante la Pitești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Argesis”, XXII, 2013, p. 261-274; Nițu (Burlușanu) G. Mioara, *Etniile minoritare din Pitești în secolul al XIX-lea*, Universitatea Valahia din Târgoviște, 2022.

[22]Pârâianu, Nicolae, *Peisaj urban cu negustori armeni și o biserică*, Editura Ararat, București, 2013.

[23]Aurel Radu, *Contributions to the history of the church and the Lutheran community in the city of Pitești / Contribuții la istoricul bisericii și comunității luterane din orașul Pitești*, în „Journal of Church History”, vol. III, nr. 1/2022, p. 57-86.

[24]Elena Ştefănică, *Istoria comunității ebraice din Pitești în epoca modernă,* în „Orizont XXI”, nr. 12/2008, p. 7-20; Aurel Radu, *Aspecte ale măsurilor legislative antisemite în orașul Piteşti în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în „Orizont XXI”, VII, nr. 3(27)/2012, p. 18- 57.

[25]Iosif Gabor, *Biserica romano-catolică Pitești*, în „Pro Memoria”, nr. 5/2006, p. 79-107.

[26]SANIC – București, Biserica Sf. Gheorghe - Pitești, inv. 24; Schitul – Mânăstirea Trivale, inv. 37, 181, 276; Biserica Sf. Nicolae – Pitești, inv. 229.

[27]Arhivele Naționale – Argeș, Colecția Registrelor de Stare Civilă, inv. 291; Biserica Sf. Nicolae – Pitești, inv. 2005.

[28]SANIC, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, registru nr. 1193/1865, f. 1-2.

[29]Musul, muselină = Stofă de lână, bumbac sau mătase, foarte subțire și fină.

[30]Indescifrabil.

Registrele civile ale bisericii “Sf. Nicolae”

dr. Octavian DĂRMĂNESCU

(urmare din numărul trecut)

16 noiembrie	Gheorghe	Frusina Ioan	Ioan Busuioc cizmaru	Ghoerghe sin Nicolae povarnagiu sin Zamfir	Preot Nicolae Mateescu și Voicu Costandinescu

Cununați, 1858

Dată	Mire	Mireasă	Naș	Preot
26 ianuarie	Iordache sin Gheorghe ungureanu, văduv, orașul Pitești, Valea Stancii	Elena sin Stanciu, orașul Pitești, Valea Stancii, amândoi întru a doua cununie	dumnealui Nicolae sin preotu Bădeanu (Nicolae preot Badea) cu nepoată-sa	preot David și preot Teodor
17 august	Ioan sin postelnicu Manolache din Târgu Dealului, sat Ștefănești, județu Mușcel	Paraschiva sin Fidul Ivanovici, marghidan	dumnealui Toma Ștefănescu brutaru cu soața dumisale Mariea	preot David și preot Teodor
24 august	Stoica Marinescu cârciumaru	Ioana sni Gheorghe slătineanu	domnul Mihail Berendei cu soața dumnealui cocoana Marița	preot David și preot Teodor

12 octombrie	Adam sin Ioniță Rămuireanu, satu Lipiea, districtu Buzău	Ecaterina, fata răposatului protopop Alecu, satu Sălcioara, districtu Buzău	Costandin Protopopescu cu soția dumisale Mariea	preot David și preot Teodor

Morți, 1858

Dată	Nume	Preot
1 februarie	Elena fiica dumnealui Moscu Arghir, sudit grecesc, câârciumaru	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
5 martie	Ecaterina lui Ioniță Nicolae cizmar nemțescu	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
5 mai	Costandin fiul dumnealui Haralambie legătorul de cărți	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
27 mai	Ioan fiul dumnealui pitar Panait hagiulea	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
24 iulie	Zmărandache fiul dumnealui Gheorghe cafegiul Artemie Botezatul	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
30 octombrie	Costandin fiul dumnealui Panait hagiulea	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
30 octombrie	Anghilina fiica lui Ioan Busuioc, cizmar	preot N. Mateescu și preot Voicu C.
18 decembrie	Mariea prunca fiica lui Răducanu Rizea câârciumaru	preot N. Mateescu și preot Voicu C.

Dos. 26/ 1859
Botezați, 1859

Data	Nume	Mamă	Tată	Naș	Preot
15 ianuarie	Elisabeta prunca	Elena Radu	Nicolae sin Andrei măcelaru	Maria soția dumnealui Fidul Ivanovici	preot N. Mateescu
4 iunie	Irina prunca din satu Vieroșului	Mariea	Sandul sin Marin rudaru	Efrusina Busuioc	preot N. Mateescu
7 iunie	Maria, din Târgul Dealului	Parascheva Fidul	Ioan Manolescu	Toma Ștefănescu	preot Ioan Pană
14 iunie	Savasta	Ilinca	Matei Ioan bărbieru	Elena sin Matei bărbieru	preot Voicu
12 iulie	Eftimie	Mariea	Nicolae Minculescu cofetaru	Elisabeta fata dumnealui Nicolae Antonescu	preot N. Mateescu
11 august	Teodora	Ilinca	Marin sin Șărban	Ioan Cenușă din mahalaua Galbenă	preot Voicu
25 iulie	Arghir, acest copil fiind din păcate, fără cununie	Rada sin Tudor gunoi	-	Moscu Arghir	preot N. Mateescu
13 august	Marius	Aucsița sin Matei Bădulescu	Atanasie Mărculescu	dumnealui Scarlat Turnavitul, prezedent	preot N. Mateescu
14 septembrie	Mihail	Sultana	preot Neagu Brașov	Costandin sin ? cizmaru	-
19 noiembrie	Costandin	Irina sin Ghiță Negrea	Anghel Pană băcanu	Mariea sin Zamfir Negrea	-

Cununați, 1859

Dată	Mire	Mireasă	Naș	Preot
8 septembrie	Gheorghe sin Nicolae cofetaru	Ecaterina sin Mincu băcanu	Nicolae Antonescu cu fiica sa Elisabeta, moșier	preot N. Mateescu

12 septembrie	Paraschev Gheorghiu lipiscan din orașu Zimnicea	Păuna sin Grigore Bădulescu	Tănase Carabulea cu maică-sa Tița șătrăreasa din orașu Găești, moșier	preot N. Mateescu
5 iulie	Ioan Costandinescu	Elena sin Iosif tâmplaru	Gheorghe Nicolau cu soața sa Ecaterina	preot N. Mateescu

Morți, 1859

Dată	Nume	Preot
18 ianuarie	Mihail pruncu fiu dumnealui Bobe ingineru	preot N. Mateescu
19 ianuarie	Ana Dănieloaia, torcătoare	preot N. Mateescu
3 februarie	Ecaterina soața lui Ioan croitoru	preot N. Mateescu
27 aprilie	Gheorghe Bălan, sudit	preot N. Mateescu
4 mai	Dimitrie fiul dumnealui Dimitrie Nicolau	preot N. Mateescu
6 iunie	Gheorghe Șerbanopul	preot N. Mateescu
11 iunie	Costandin fiul lui Zamfirache Costandinescu	preot N. Mateescu
20 septembrie	Maria prunca sin Ioniță de la poliție, slujbaș	preot N. Mateescu
31septembrie	Dimitrie prunc sin Costache croitor	preot N. Mateescu

Dos 27/ 1860

Botezați 1860

Dată	Nume	Mamă	Tată	Naș	Preot
17 ianuarie	Anton	Ecaterina Minculeasa	Gheorghie Nicolau cofetar	Nicolaie Antonescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
28 ianuarie	Elena	Ana Ioneasca văduva	-	Spiridon Mănulescu, cârciumar	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
12 februarie	Evghenia	Maria sin Parascheva văduva	Mihalache sin Gheorghe	Nicolaie fiul lui Ioan Busuioc	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
25 februarie	Ecaterina	Floarea	Răducanu Rizea măcelaru	Ecaterina soția lui Gheorghe cofetaru	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
20 martie	Alecsandru	Eftihia născută Coculescu	Dimitrie Antonescu judecător	Eftimie Nicolau	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
30 martie	Maria	Stanca sin Dimitrie	Teodor sin Ioan Epure	Maria fiica dumnealui Lazăr Naum	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
30 martie	Marin, satu Zmeura	Ioana sin Ștefan	Costandin olteanu, plugar	Ana fiica lui Ștefan Popescu, pantofar	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
6 aprilie	Cleopatra	Zoița	Nicolae Antonescu, moșier	Dimitrie Mirescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
14 aprilie	Toma	Ana sin Ioan Cotorea	-	Hristache sin Duță	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
24 aprilie	Spiridon	Dumitra sin Stan	Dimitrie sin Marin Mladen	Spiridon sin Ioan	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
15 mai	Petre	Profira Anastase Deșliu	Pavlică Botescu, fostu supt-administrator	căpitan Petre Rătescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu

24 mai	Ioan	Floarea sin Dumitru	Mihai Ciucur țigan austriac	Petre sin Nedea, orașul Timișoara, austriac	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
28 iunie	Ecaterina	Maria sin Costea bragagiu	Gheorghe Hristea simigiu ce-i zice Gubernu	Ioan Tomescu, cofetar	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
5 iulie	Domnica	Teodora	Gheorghe caldaramgiu, grec	Domnica sin hagi Ioan turtaru	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
10 iulie	Vasilie	Dumitra sin Ștefan povarnagiu	Dobre sin popa Marin	Vasilie fiul lui Ioan Busuioc	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
21 iulie	Teodora	Elean sin Ilie cojocaru	Petre Dimitriu brutar	Maria soața Toma Ștefănescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
24 iulie	Vintilă	Maria	Toma Furduescu, sameșu	Nicolae Coculescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
28 iulie	Petru și Pavel	Maria sin Nicolae	Ilie Ghena, moșier	Ana soția lui Pavlache Rătescu și Vasilica, fiica lui Pavlică Rătescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
18 august	Domnica	Maria sin Nicolae Plevmen	Hristea sin Petcu tabacu, moșier	Filotiea sin Nicola Plevmeniu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
25 august	Teodul	Elena sin Radu	Nicolae sin Androne brutaru	Maria soția dumnealui Fidul Ivanovici	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
25 septembrie	Maria	Elena sin Panait hagiulea	Gheorghe Carata, moșieru	Maria soața dumnealui Panait hagiulea	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
30 septembrie	Ana	Sultana sin Radu	-	Nicolae fiul dumnealui Gheorghe Mălurescu	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
4 octombrie	Nicolae	Anastasia născută madam Fani	Gavriil Echel spițeru	doctoru Dimitrie Căpitanovici	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu

Căsătoriți, 1860

Data	Mire	Mireasă	Naș	Preot
10 ianuarie	Costandin Dimitriu simigiu, 32 de ani	Maria sin Elena Tonciuleasa văduva, 23 de ani	Gheorghe sin Hristea simigiu cu soața sa Maria	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
7 februarie	Nicolae sin Costandin Popescu, 28 de ani	Elena sin Iachim tabacu și Maria maică-sa, 16 ani	Nicolae Antonescu cu Elena sora sa	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
11 februarie	Grigorie sin Marin Berechet, 29 de ani	Ana sin Cernătescu din Râmnic, 25 de ani	Manole sin Eftimie Nicolau cu Anastasia	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
15 decembrie	Teodor sin preotu David	Anghilina fiica lui hagi Ioan turtar	Ștefan Popescu cizmaru cu soața sa Maria	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu

Morți, 1860

Data	Nume și vârstă	Preot
16 ianuarie	Teodor sin Costache croitoru, 3 ani	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
21 ianuarie	Elena prunca sin Mincu cizmaru, 1 an	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
6 martie	Teodor Grigorescu, moșier, 84 ani	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu
17 septembrie	Ioan Costandinescu, cârciumar, 28 de ani	preotu N. Mateescu și preotu Voicu Costandinescu

Dos 28/ 1861

Botezați, 1861

Dată	Nume	Mamă	Tată	Naș	Preot
22 ianuarie	Matilda	Ana	Gheorghe Mălurescu, lipscan	Mihalache Rătescu	preot N. Mateescu
25 ianuarie	Teodor	Stanca	Ioan sin Dobre lucrător de argint, calfă	Teodor fiul lui Ștefan argintarul	preot V. Costandinescu
5 februarie	Nicolaie	Maria sin Tudor bogasieru	Nicolae Minculescu cofetaru	Elisabeta, fiica dumnealui Nae Antonescu	preot N. Mateescu
30 martie	Teodor, din satu Gura Bascovului	Voica	Tănase Gugudia, plugar	Teodor fiul dumnealui Pavlică Rătescu	preot V. Costandinescu
21 mai	Costantin și Elena, gemeni	Eftihia Coculescu	Dimitrie Antonescu	Eftimie Nicolau și Elisabeta Antoneasca	preot N. Mateescu
30 mai	Ioana și Maria	Joița Micescu	Nae Antonescu, moșier	Elenca și Casandra Antoneșcile	preot V. Costandinescu
15 iunie	Evghenia	Efrusina sin Parascheva văduva	Ioan Busuioc, cizmar	Vasilie, fiul lui Ioan Busuioc	preot N. Mateescu
27 iulie	Pavel	Maria	Nicolae tâmplar, lucrător de lemn	Paraschiva Radovici	preot V. Costandinescu
21 august	Lazăr	Safta	Nicolae sin popa Dimitrie ce-i zice și Tunaru, bărbier	Parascheva sin Lazăr Naum	preot N. Mateescu
8 septembrie	Maria	Ecaterina sin Mincu băcanu	Gheorhghe Nicolau cofetaru	Elisabeta fiica dumnealui Nicolae Antonescu	preot V. Costandinescu
27 octombrie	Teodora	Efrusina sin Petrică Pâroeanu	Mihalache Simionescu brașoveanu	Teodora Diamandi și soața lui dascălu Marcu	preot N. Mateescu
23 noiembrie	Nicolae	Maria, servitoarea (la) madam Lizir	-	Ecaterina fiica lui Niță Odăeașu	preot V. Costandinescu
10 decembrie	Maria	Maria sin Costea bragagiu	Gheorghe Cristea simigiu	Maria soața dumnealui Ioan Tomescu	preot N. Mateescu
12 decembrie	Ștefan	Elena	Nicolae Costandinescu	Zinca soața dumnealui Nae Antonescu	preot V. Costandinescu
12 decembrie	Gheorghe	Parascheva sin Nicolaie	Dimitrie Nicolaescu	Gheorghe fiul lui Istrate Mirescu	preot N. Mateescu

Cununați, 1861

Dată	Mire	Mireasă	Naș	Preot
2 februarie	Ioan sin Tudorache Arcuda, bărbier, 22 ani	Ana sin Ioan Capră, 20 ani	Ioan Busuioc cu soața sa Efrusina, cizmar	preot N. Mateescu
12 februarie	Nicolae Scărlătescu, moșier, 26 ani	Ecaterina sin Zisu Teodor, 18 ani	Nicolae Antonescu cu soața sa Zoii Miceasca, moșier	preot V. Costandinescu
19 februarie	Radu sin diaconu Anghel, vizitiu, 25 ani	Maria Gavriil Tevșmandin, Transilvania, 24 ani	Iorgu, fiul dumnealui Panait hagiulea și soru-sa Elena	preot N. Mateescu

Morți, 1861

Dată	Nume, vârstă, cauza	Preot
30 aprilie	Lazăr Naum, moșier, 57 ani, de moarte bună	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
30 mai	Ioana și Maria Antoneșcile, o zi, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
29 mai	Maria pârcălăboaia, 60 de ani, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
16 iunie	Toma simigiu, 54 de ani, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
27 iunie	Alexandru sin Dumitru Antonescu, 2 ani, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
28 iulie	Safta sin Costache croitoru, 1 an, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
24 august	Nicolae Chirculescu, 54 ani, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
16 noiembrie	Panait hagiulea, 54 ani, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu
28 noiembrie	Sevasta nepoata lui Panait hagiulea, 1 an, idem	preot N. Mateescu, preot V. Costandinescu

Dos 32/ 1865
Botezați, nu
Cununați, nu
Morți, 1865

Dată	Nume, vârstă, cauză	Preot
15 februarie	Victora fica dumnealui Iosep Doda, 4 ani, de boala frigurilor și doru maici sale fiind dosită	preot N. Mateeescu
18 iunie	Dimitrie Antonescu, advocat, atacat, răposat în orașul Craiova	preot N. Mateeescu
18 noiembrie	Teodora Ștefan Popescu, 2 luni, slăbiciune	preot N. Mateeescu

Decada brătienistă în istoria României Mari (1918-1928)

prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ

I. Introducere

Familia Brătianu a avut un rol important în istoria modernă și contemporană a românilor. Astfel, pe frații Ion C. Brătianu și Dumitru C. Brătianu îi regăsim în tumultul evenimentelor revoluționare din 1848 din Țara Românească, care au creionat proiectul viitorului stat român modern, fundamentat pe trei deziderate: unitate, modernizare și independență. Ion C. Brătianu (1821-1891) este omul politic care l-a convins pe prințul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen să vină pe tronul Principatelor Unite pentru a consolida unirea din 1859 și a duce mai departe programul pașoptist, prin obținerea independenței tânărului stat român de sub suzeranitate otomană. De asemenea, Ion C. Brătianu este fondatorul Partidului Național Liberal, în 1875, care va guverna România, alături de Partidul Conservator, până la Marea Unire din 1918, pe baza "rotativei guvernamentale", instituită de regale Carol I în anul 1895. Doi dintre fiii lui Ion C. Brătianu, respectiv Ion I.C. Brătianu (Ionel; 1864-1927) și Vintilă Brătianu (1867-1930) vor continua opera politică a tatălui, fiind prim-miniștri ai României, în perioada 1918-1928.

Ionel Brătianu va prelua șefia Partidului Național Liberal din 1909 și va exercita o influență deosebită asupra regelui Ferdinand (1914-1927), ceea ce l-a determinat pe marele nostru istoric Nicolae Iorga să vorbească de o "dinastie a Brătienilor" paralelă cu cea a Hohenzollernilor în România. Primul deceniu al epocii interbelice din istoria românilor a fost numit de către istorici drept "decada brătienistă" deoarece Partidului Național Liberal, condus de Ionel Brătianu și apoi de fratele său, Vintilă, în perioada de frământări politice, de transformări sub toate aspectele ale societății românești, a reușit să domine viața politică, să impună o serie de reforme care vor influența fundamental evoluția României Mari. Printre acestea, amintim reforma electorală, reforma agrară și noua Constituție din 1923. În plan economic, se va aplica doctrina liberală "prin noi înșine", protecționistă, concretizată în "legea minelor din 1924". Pe plan extern, Ionel Brătianu va milita pentru recunoașterea internațională, în timpul Conferinței de pace de la Paris (1919-1920), a granițelor României Mari și apoi pentru menținerea acestora. Din păcate, moartea fulgerătoare a lui Ionel Brătianu, la 24 noiembrie 1927, din cauza unei amigdalite sau, conform diagnosticului oficial, a unei "anghine streptococice cu septicemie"[1], va dezechilibra activitatea partidului, în ciuda încercărilor de continuare a activității acestuia de către fratele său Vintilă Brătianu. O revigorare a se va produce între 1934-1937, în timpul guvernării lui Gheorghe Tătărăscu.

II. Guverne liberale și realizări legislative

În viața politică a României Mari (1918-1940) perioadele de instabilitate s-au succedat cu cele de stabilitate. Guvernările liberale au reprezentat perioade de stabilitate. Astfel, în primul deceniu postbelic, singurul mandat dus până la capăt a fost cel liberal, când în fruntea guvernului său s-a aflat Ion I.C. Brătianu (1922-1926). În deceniul analizat, dintre cele opt guverne care au alternat la conducerea României Mari, patru au fost formate de liberali, trei fiind conduse de Ion I.C. Brătianu (29 noiembrie 1918-26 septembrie 1919; 19 ianuarie 1922-30 martie 1926 și 21 iunie-24 noiembrie 1927) și unul de către fratele său, Vintilă Brătianu (24 noiembrie 1927-9 noiembrie 1928).

Primul guvern brătienist al României Mari va guverna între 29 noiembrie 1918 și 26 septembrie 1919, Ion I.C. Brătianu fiind președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe[2]. Principalele inițiative legislative ale acestui guvern sunt reprezentate de ratificarea Unirii Transilvaniei cu România, prin decretul-lege din 26 decembrie 1918, a Unirii Bucovinei cu România, prin decretul-lege din 1 ianuarie 1919, adoptarea calendarului Gregorian (a stilului nou, data de 1 aprilie 1919 devenind 14 aprilie 1919). În plan economic, s-a aplicat doctrina "prin noi înșine" și s-au adoptat primele decrete pentru înfăptuirea reformei agrare. De altfel, reforma electorală, respectiv desființarea votului cenzitar, și reforma agrară, respectiv exproprierea unei părți a moșiilor marilor boieri și împroprietărirea țăranilor, fuseseră înscrise în programul Partidului Național Liberal din 1913 și se vor realiza după încheierea Primului Război Mondial.

Pe plan extern, guvernul a semnat Tratatul de pace cu Germania, la 28 iunie 1919, la Versailles, dar a refuzat să semneze Tratatul cu Austria, de la Saint-Germain, pentru că obliga România să preia o parte a datoriilor de război ale fostului Imperiu dualist austro-ungar, în schimbul recunoașterii Unirii Bucovinei cu România. Pentru a nu semna acest Tratat, Ionel Brătianu va demisiona, la 12 septembrie 1919. Regele Ferdinand va readuce

Partidului Național Liberal la guvernare, la 19 ianuarie 1922, pentru că acest partid era considerat “cea mai puternică forță politică în stat”[3], până la data de 30 martie 1926. Pe plan economic, se va continua politica liberală “prin noi înșine”, cea mai puternică expresie a acesteia fiind legea minelor din 1924, care prevedea că exploatarea bogățiilor subsolului României se poate produce doar de către firme care dețin cel puțin 60% capital românesc și maximum 40% capital străin.

Cea mai importantă realizare legislativă a acestei guvernări o reprezintă adoptarea unei noi legi fundamentale, cunoscute drept ”Constituția Unificării”, publicată în “Monitorul Oficial” la 29 martie 1923, care a conferit un caracter democratic statului român și a stat la baza procesului de unificare legislativă a României Mari. Pe aceeași linie, a unificării depline, se înscriu și Legea învățământului primar din 1924 și Legea de unificare administrativă din 1925.

O inițiativă legislativă mai puțin reușită, în perspectivă istorică, este ceea ce istoricii au numit “legea primei electorale” din 1926, care încălca principiul egalității în fața legii deoarece favoriza formațiunile politice care obțineau în alegeri cel puțin 40% din voturi prin acordarea a 50% din locurile din Parlament drept “primă”. Cealaltă jumătate era acordată, proporțional, tuturor formațiunilor politice care treceau pragul electoral, inclusiv partidului care obținuse cele 40% dintre voturi. Această lege avea drept obiectiv ușurarea procesului legislativ prin crearea majorității parlamentare.

În planul politicii interne, Ionel Brătianu este artizanul actului din 4 ianuarie 1926 prin care Parlamentul a soluționat criza dinastică, rezultată prin renunțarea la tron a principelui Carol, prin desemnarea lui Mihai (n. la 25 octombrie 1925), fiul lui Carol, drept succesor al regelui Ferdinand.

Activitatea ultimului guvern condus de Ion I.C. Brătianu a fost una efemeră, întreruptă de moartea fulgerătoare a liderului liberal, la 24 noiembrie 1927 (21 iunie-24 noiembrie 1927). Locul acestuia a fost preluat de către fratele său, Vintilă Brătianu, care, “fără să dispună de calitățile politice și de autoritatea predecesorului, a depus toate eforturile necesare pentru menținerea Partidului Național Liberal la guvernare”[4]. Astfel, la începutul lui noiembrie 1928, Partidul Național Țărănesc, celălalt mare partid de guvernare al României Mari, după 1926, va răsturna guvernul liberal.

După un deceniu de dominare a vieții politice a României Mari, de consolidare a statului național unitar român, creat în 1918, de modernizare a societății românești, de democratizare, pe baza ideologiei neoliberale, frații Brătianu, Ionel și Vintilă, își vor încheia misiunea istorică, odată cu propria viață, pusă în slujba marilor idealuri naționale.

III. Personalități

Reprezentanții “decadei brătieniste” sunt Ion I.C. Brătianu (1864-1927) și fratele său, Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930). Ion I.C. Brătianu s-a născut la 20 august 1864, la conacul Florica, fiind fiul cel mare al lui Ion C. Brătianu, creatorul Partidului Național Liberal și al soției sale, Pia Brătianu, născută Pleșoianu. Primele patru clase primare le-a absolvit la Florica. Va urma cursurile Colegiului “Sfântul Sava” din București, va parcurge un stagiu militar de șase luni, primind gradul de sublocotenent. Din 1883 se va stabili la Paris, unde va obține diploma de inginer, în 1889, după frecventarea cursurilor Școlii Politehnice și ale Școlii de poduri și șosele. Întors în țară, va profesa ca inginer, clasa a III-a, sub conducerea lui Anghel Saligny. Era pasionat de istorie, deținând una dintre cele mai mari și valoroase biblioteci din țară. Despre politică, Ion I.C. Brătianu avea o concepție superioară: ”Cei mai mulți își închipuie că politica e un fel de distracție, cu foloase și onoruri. Politica e ceva grav, grav de tot. Ai în mâna ta viața și viitorul țării tale”[5]. A urmat acest principiu în întreaga activitate politică. S-a stins în toamna lui 1927, în același an cu regele Ferdinand, lăsând un imens gol în politica românească, la vârsta de 63 de ani, din cauza unei amigdalite infecțioase.

Vintilă Brătianu (1867-1930), fratele mai mic al lui Ionel Brătianu, șef al Partidului Național Liberal între 1927-1930, prim-ministru al României Mari între 1927-1928, a fost promotorul politicii liberale “prin noi înșine”. A avut contribuții importante în modernizarea economică și financiară a României, pe linia neoliberalismului. A absolvit Școala Centrală din Paris (1891), a participat la construcția podului de la Cernavodă. A fost primar al Capitalei și a înființat “Banca românească”. În lucrarea “Scrieri și cuvântări”, apărută între 1937-1940, este caracterizat drept “mare financiar și economist, om de partid, zgârcit al banului public, cu voință și mână de fier, realist și realizator, a cărui muncă se găsește la începutul întregului nostru utilaj de stat modern”[6].

Astfel, Argeșul, și în special Ștefăneștiul, prin personalitățile sale culturale, economice, politice, are un rol important în realizarea și consolidarea statului național unitar român.

Note:

1Scurtu, Ioan, *Ion I.C. Brătianu, activitatea politică*, Editura Museion, București, 1992, p.97.

2Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi-1859 până în zilele noastre-1999*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Machiavelli, București, 1999, p. 80.

3Petric, Ioan, ș.a., *Istoria României între anii 1918-1981*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 121.

4*Ibidem*, p. 127.

5Popa, Ilie, *Mari personalități argeșene în procesul Marii Uniri de la 1918*, în “Restituiri”, anul XVI, nr. 4/2018, p.16.

6Nedelea, Marin, *Prim-miniștrii României Mari, Ideile politice*, Casa de Editură și Presă “Viața Românească”, 1991, p.56.

Vandalizarea picturii exterioare a Morții de la Biserica din Ciocănăi, Județul Argeș

Pr. drd. Marius MARINAC

Biserica ortodoxă cu hramurile *,,Sfântul Nicolae și Adormirea Maicii Domnului”* din satul Ciocănăi, comuna Moșoaia, județul Argeș este declarată monument istoric și este înscrisă în LMI sub codul: AG-II-m-A-13595[1]. Biserica a fost ctitorită în anul 1840[2], conform textul pisaniei de deasupra intrării în pronaos pe locul unei mai vechi biserici de lemn, așa cum se consemnază şi în volumul al II-lea al lucrării *,,Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România“,* operă a reputatului istoric Nicolae Stoicescu. Desi inscripţiile existente în biserică menţionează doar anul 1840, informaţii mai vechi indică perioada zidirii bisericii între 1837 şi 1840[3] şi hramul unic Sfântul Nicolae, date care au fost preluate în publicaţii mai noi care o menţonează[4].

Biserica de lemn purta acelaşi hram ,,Sfântul Nicolae”[5] şi conform tradiţiei, amintirea acelui lăcaş de cult se păstrează doar printr-un ,,arţar”, îngrijit cu sfinţenie, care ar fi crescut chiar pe locul unde s-a aflat masa sfântă a vechiului altar. De aceea, s-a păstrat, din generaţie în generaţie, obiceiul de a se ocoli cu Domnul Hristos, la denia de Vineri seară, prin spatele acestui loc care se află la 3 m de actualul altar al bisericii[6].

Noua biserică din zid a fost înălţată în timpul domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, în timp ce Episcopia Argeşului era păstorită de Prea Sfinţia Sa Episcopul D. D. Ilarion[7], pe proprietate ,,moştenească”[8], cu cheltuiala ,,diaconului Ioan Nedelea, Mariia diaconiţa, preotului Mihai, Dumitra prioteasa, Florea diacon, Floaria diaconiţa, Stan ot Vaţa” – menţionaţi în pisania bisericii şi în pomelnicul din proscomidiar. Pe lângă sprijinul material oferit pentru ridicarea lăcaşului de cult, diaconul Nedelea a donat bisericii şi ,,18 prăjini în Gura Porţişoarii”[9]. Fapt demn de menţionat, pisania respectivă este printre puţinele din ţară care menţionează, pe lângă ctitori, şi un act de donaţie a unei proprietăţi particulare, în cazul nostru pământ, către lăcaşul de cult din partea diaconului Nedelea.

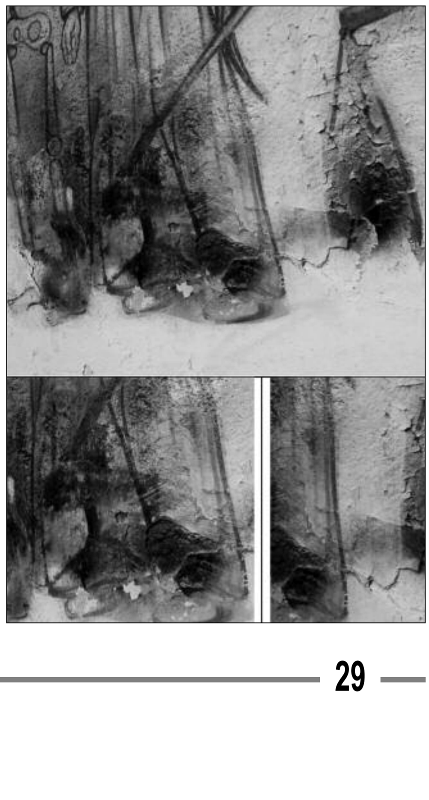
Cu o vechime de aproape 200 de ani, biserica este considerată una dintre cele mai importante biserici din România. Valoarea inestimabilă a monumentului este dată atât de arhitectura sa, cât și de pictura murală exterioară unică în România și nu numai. Pictura exterioară, deşi mai târzie, se înscrie şi ea într-un fenomen propriu zonei colinare a Tarii Româneşti de la sfârsitul sec. XVIII şi începutul celui următor, în care meditaţia populară pe tema “memento mori” se vizualizează într-o tematică a “thanatos”-ului, inspirată din literatura teologică și sapiențială[10].

Într-o etapă ulterioară (în anul 1863), pe faţada sudică au fost adăugate reprezentări ale Morţii, figurată o dată alături de arhanghelul Mihail disputându-şi sufletul omului, şi încă o dată, de dimensiuni mai mari, cu coasă şi mantie. Chipul

Vandalizarea și rezultatul ei

Morții de pe peretele exterior sudic al bisericii a fost pictat de către un pictor anonim în urma unor evenimente funeste pentru comunitatea locală.

„Particularitatea picturii de la Ciocănăi credem că ţine de un eveniment tragic, prin care a trecut comunitatea, iar prezenţa Sfântului Haralambie pictat la interior ne face să avansăm această ipoteză, ştiind că el este protectorul împotriva ciumei. Făcând legătură cu evenimentele istorice însă, ne gândim la o posibilă invazie otomană, atestată de altfel istoric, care a dus şi la incendierea Bisericii «Sfânta Parascheva» din apropiere. Sub impresia acestei traume, apare şi imaginea morţii despre care vorbim, alături de Arhanghelul Mihail, în dispută pe sufletele oamenilor...Tradiţia satului păstrează amintirea conform căreia, în timpul invaziei pomenite, în biserică s-au refugiat o parte din locuitorii satului, care au ars acolo de vii. Sub impactul evenimentului, unul dintre ctitorii bisericii din Ciocănăi a ţinut să redea mai târziu tema morţii pe peretele exterior al bisericii, pentru a evoca vremurile de suferinţă prin care a trecut aşezarea”[11].

Andrei Paleolog înscrie biserica din Ciocănăi în categoria bisericilor cu faţadele zugrăvite de jur împrejur cu personaje şi diverse scene, totuşi, în afara icoanelor de hram şi a reprezentărilor menţionate, biserica nu pare să fi avut picturi pe celelalte faţade[12]. *„Tema morţii nu este singulară în pictura murală din România. Mai există biserici, chiar în judeţul Argeș, cum ar fi Biserica Olari din Curtea de Argeş, unde, la fel ca şi aici, pe partea exterioară a bisericii, este reprezentată moartea”*[13].

”Disputa pe sufletul omului” de la Biserica Ciocănăi este o pictură care, în ciuda aspectului necizelat, are un impact asupra privitorului greu de găsit la alte picturi murale din bisericile de pe teritoriul României. Acest lucru a fost posibil datorită subiectului picturii, acela al morții inevitabile care curmă viața omului și ia sufletul. Simbolistic, este o imagine impresionantă, un conflict în mijlocul căruia se află sufletul omului.

După cum putem vedea, chiar la o privire superficială, pictura nu respectă canoanele de pictură bizantină, are un stil mai aproape de arta naivă, un stil mai degrabă modern, departe de stilul întâlnit pe pereții bisericilor muntenești. Pictura are o compoziție neobișnuită. Moartea este prezentată în două ipostaze. În prima ipostază este în dispută cu Arhanghelul Mihail pe sufletul omului. Aici Moartea are o tolbă cu instrumentele tăierii pe umărul drept, înfățișarea este scheletică și capul caricatural. În a doua ipostază, Moartea are o înfățișare diformă, un cap hidos, un corp scheletic, geantă cu instrumentele tăierii pe umărul stâng, o balanță și o coasă ce o poartă pe umăr. Reprezentarea ei este mult mai mare decât celelalte personaje și pare că domină cu aspectul ei disproporționat întreaga imagine.

Fiecare personaj poate fi identificat cu ajutorul denumirilor în alfabet chirilic și latin scrise în dreptul fiecăruia. Pe lângă aspectul general neobișnuit al imaginii, forța picurii se remarcă prin contururile groase, brute, un desen în sienna arsă, care pare a fi realizat pe loc, direct pe peretele bisericii, fără schițe pregătitoare și care delimitează formele personajelor. Această pictură pare a fi mai degrabă un desen colorat căci autorul ei a pus accent în primul rând pe contururile personajelor și pe dispunerea lor în cadrul imaginii decât pe culoare, care este cu preponderență aproximativ același tip de ocru, cu accente de sienna arsă sau umbră arsă. Culoarea are mai degrabă rolul de adaos, de completare a spațiilor dintre contururile personajelor, decât un rol de înfrumusețare, evidențiere a picturii. Se poate remarca totuși încercarea de redare a unei tridimensionalități, prin acele degradeuri prezente pe faldurile de pe îmbrăcămintea îngerului sau pe aripile și chipul lui sau pe fețele și scheletele celor doua imagini ale Morții.

Considerăm că autorul acestei picturii a dorit să creeze în primul rând o imagine care să se evidențieze prin simbolismul compoziției și tehnica neobișnuită, prin care privitorului să i se întipărească în minte imaginea Morții care vine pe nepregătite și implicit efemeritatea vieții omului.

Dacă în trecut, imaginile Thanatos-ului din picturile lăcaşurilor de cult au avut rolul de a constientiza transiența timpului şi conştientizarea Judecăţii de Apoi, în unele cazuri modelul Morţii aducând programului icongrafic o abordare specială faţă de erminiile obişnuite[14], în societatea actuală, imaginea Morţii s-a transformat în ceva nefiresc şi de ruşine, se doreşte ca Moartea să fie trecută sub tăcere, să fie negată, să fie ascunsă, pentru a nu-i deraja pe ce care (încă) sunt vii[15].

În cazul picturii Morții de la Ciocănăi, de-a lungul timpului s-au înregistrat mai multe evenimente tragice. Astfel, bătrânii satului povestesc că în perioada anilor 70, din secolul XX, mai marii regimului comunist, au decis că Moartea de pe zidul sudic al Bisericii Ciocănăi este ”urâtă” și trebuie ștearsă. Astfel un sătean a fost desemnat să o văruiască. După ce s-a încheiat *operațiunea*, și pictura Morții a dispărut sub straturile de var, bătrânii povestesc că autorul *masacrului* a murit subit la o nuntă desfășurată în sat. Ce e drept, datorită trecerii timpului, varul a dispărut și chipul Morții a reapărut.

După căderea regimului comunist, a apărut o altă problemă. Ziariștii au aflat că la câțiva km de Municipiul Pitești, există o biserică ce are pictată Moartea pe ea. Din acel moment au apărut numeroase articole de presă, au venit numeroase televiziuni să fimeze Moartea, s-au desfășurat emisiuni la televiziunile locale și naționale despre pictura Morții de la Ciocănăi. S-a creat un anumit *folclor* prin care s-a împământănit ideea că chiar dacă pictura Morții este ștearsă, ea tot va apărea. Astel, camerele de supraveghere ale lăcașului de cult au surprins și surprind grupuri de tineri care vin începând cu ora 23 până spre orele 2-3 din noapte și stau pur și simpu în fața bisericii făcându-și *selfie* cu pictura Morții. Ce e mai rău, e faptul că unii dintre ei escaladează porțile lăcașului de cult și vandalizează pictura bisericii. Așa a fost cazul și în anul 2018, când pictura exterioară **„Disputa pe sufletul omului”** a fost vandalizată cu spray graffity, motiv pentru care Poliția Română, sub aspectul săvârșirii infracțiunii de prevăzute de art. 382 din codul penal (Profanarea lăcașurilor sau a obiectelor de cult) a deschis Dosar de cercetare penală cu numărul 454/P/2018. Momentele vandalizării au fost surprinse de camerele de supraveghere.

Acum se pune întrebarea: Ce anume i-a determinat pe tineri să distrugă prin vandalism un lucru care face parte din patrimoniul cultural, riscând pentru fapta lor închisoare de la 1 la 5 ani[16]? Din puntul nostru de vedere răspunsul răspunsul constă în schimbarea mentalităţii societăţii prezente faţă de problema Morţii. Cristina Bogdan în *Moartea și lumea românească premodernă, discursuri întretăiate,* arată că la unele biserici ce au Moartea pictată a *”întâlnit imagini distruse, îndepărtate, șterse, scrijelite, bucăți de zid căzute cu tot cu fresca ce le acoperea cândva sau, chiar mai rău, ascunse sub grotești reprezentări, fără nicio legătură cu medelul original”*[17].

În scopul transmiterii patrimoniului și generațiior următoare, Parohia Ciocănăi, a depus în anul 2019 la Ministerul Culturii şi Identităţii Naţionale proiectul *“Lucrări de conservare-restaurare a picturii murale exterioare de pe faţada sudică a Bisericii Adormirea Maicii Domnului, sat Ciocănăi, comuna Moşoaia, Judeţul Argeş”,* în urma căruia a fost emis avizul nr. 200CA/2019 de intervenţie asupra picturii[18]. Ca fapt divers, devizul[19] pentru conservarea – restaurarea picturii este de 79.167,16 lei. În prezent, Parohia Ciocănăi, va demara un amplu proces de restaurare a monumentului istoric care va cuprinde și restaurarea picturii exterioare vandalizate în anul 2018.

Note:

[1]Ministerul Culturii şi Patrimoniului Naţional, *Lista Monumentelor Istorice 2015* https://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-HD.pdf

[2]Conform unei alte surse istoriografice, monumentul ar fi fost ridicată în perioada anilor 1837-1840 (Vezi lucrarea autorului Dumitru Sandu, *Eparhia Râmnicului şi Argeşului*, Vol. I, Rîmnicu Vâlcea, 1976, p. 404).

[3]Anuarul Eparhiei Argeşului pe anul 1929, Curtea de Argeş 1929, p. 53.

[4]Bălan Constantin, *Inscripţiile medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848),* Bucureşti 1994, nr. 404.

[5]Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, I-Ţara Românească, Vol. 2, M-Z, editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 434.

[6]Arhiva Bisericii ,,Sfântul Nicolae” din Ciocănăi, comuna Moşoaia, judeţul Argeş, dosar nr. 4, cuprinzând clasificarea şi catalogarea bunurilor mobile şi imobile la data de 1 aprilie 1972, f. 1.

[7]A păstorit destinele Episcopiei Argeşului între anii 1828 şi 1845, fiind apreciat în epocă pentru calităţile sale de orator şi administrator [Pr. Dumitru Sandu (coord.), *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului*, Râmnicu Vâlcea, 1976, p. 151-152].

[8]Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeşului (1793-1949)*, Piteşti, Editura Europroduct, 2005, p. 192-198.

[9]Grigore Constantinescu, *Argeşul monumental. Enciclopedie patrimonială*, Piteşti, 2011, p. 310.

[10]Text al istoricului de artă Ioana Iancovescu, reprodus parţial din Proiectul de conservare – restaurare a picturilor murale interioare şi exterioare de la *Biserica Adormirea Maicii Domnului* şi *Sf. Nicolae* Ciocănăi din judeţul Argeş pp. 2-18.

[11]http://ziarullumina.ro/reportaj/biserica-care-traiesti-preaplinul-invierii (accesat 22.12.2022)

[12]Paleolog Andrei *Pictura exterioară din Ţara Românească*, Editura Meridiane, Bucureşti 1984, catalog, p. 91.

[13]http://ziarullumina.ro/reportaj/biserica-care-traiesti-preaplinul-invierii (accesat 22.12.2022)

[14]Dionisie de Furma, *Erminia picturii bizantine*, Editura Sofia, Bucureşti, 2000, p. 66.

[15]Gabriel Roman, “*Particularităţi ale percepţiei Morţii în spaţiul românesc*”, în Studia Universitatis, Babeş –Bolyai, nr. 3-4, 2011, p. 96.

[16]Art. 382, Codul penal al României

[17]Cristina Bogdan, *Moartea și lumea românească premodernă, discursuri întretăiate,*București, Editura Universității din Bucureșt, 2016, p. 272.

[18]Avizul nr. 200 CA/2019 emis de Ministerul Culturii şi Identităţii Naţionale pentru proiectul *“Lucrări de conservare-restaurare a picturii murale exterioare de pe faţada sudică a Bisericii Adormirea Maicii Domnului, sat Ciocănăi, comuna Moşoaia, Judeţul Argeş”.*

[19]Deviz estimativ pe categorii de lucrări Conservare - restaurare pictură murală exterioară de la biserica cu hramurile *„Sfântul Nicolae și Adormirea Maicii Domnului ”*, sat Ciocănăi, comuna Moșoaia, județul Argeș Scena exterioară: *„Disputa pe sufletul omului”.*

Foto 1: Imagine de ansamblu a bisericii cu hramul ”Sfântul Nicolae și Adormirea Maicii Domnului” din Ciocănăi

Foto 2: Pictura murală exterioară, scena „Disputa pe sufletul omului”

